МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет соціально-психологічної освіти та фізичної культури
Кафедра соціальної педагогіки, соціальної роботи та консультування

Допущено до захисту
« » травня 2026 р.
В.о. зав. кафедри
_____ Галина БОНДАРЕНКО

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

Підготовка майбутніх соціальних працівників до застовування принципу безбарєрності

Виконала студентка 3 курсу, 1 групи
освітньої програми «Соціальна робота (Соціально-психологічне консультування)»
спеціальності 231 Соціальна робота
Секрет Марина

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
Кравченко Оксана

Умань – 2026

АНОТАЦІЯ

Секрет Марина. Підготовка майбутніх соціальних працівників до застосування принципу безбар'єрності. Кваліфікаційна робота першого (бакалаврського) рівня вищої освіти на правах рукопису. Спеціальність 231 Соціальна робота. Умань, 2026.

У роботі досліджено теоретичні та практичні засади впровадження принципу безбар'єрності у підготовці майбутніх соціальних працівників. Проаналізовано сутність безбар'єрності як підґрунтя соціальної роботи в громаді, положення Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні та основні напрями її реалізації. Розкрито особливості реалізації фізичної, інформаційної, цифрової, суспільної, освітньої та економічної безбар'єрності. Особливу увагу приділено інституційним та організаційним механізмам упровадження принципу безбар'єрності, діяльності уповноважених осіб, підготовці фахівців та ролі амбасадорів безбар'єрності.

Актуальність роботи зумовлена необхідністю формування безбар'єрного середовища в територіальних громадах, підвищення доступності соціальних послуг для різних категорій населення та вдосконалення професійної підготовки майбутніх соціальних працівників відповідно до сучасних суспільних потреб.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні сутності безбар'єрності як підґрунтя соціальної роботи в громаді та практичному дослідженні особливостей упровадження принципу безбар'єрності у підготовці майбутніх соціальних працівників.

Методи дослідження: аналіз, систематизація, порівняння та узагальнення наукових джерел; анкетування представників територіальних громад щодо рівня впровадження безбар'єрності та потреб у підготовці відповідних фахівців.

Одержані результати дали змогу визначити особливості впровадження принципу безбар'єрності у соціальній роботі та професійній

підготовці майбутніх соціальних працівників. Встановлено важливість комплексного підходу до формування безбар'єрного середовища, розвитку професійних компетентностей фахівців та посилення міжсекторальної взаємодії у громадах. Обґрунтовано необхідність удосконалення підготовки майбутніх соціальних працівників відповідно до принципів доступності, інклюзивності та рівних можливостей.

Ключові слова: безбар'єрність, соціальна робота, майбутні соціальні працівники, інклюзивність, територіальна громада, доступність, професійна підготовка, соціальні послуги.

ABSTRACT

Sekret Maryna. Training of Future Social Workers for the Application of the Principle of Barrier-Free Accessibility. Qualification work for obtaining the first (Bachelor's) level of higher education submitted as a manuscript. Specialty 231 Social Work. Uman, 2026.

The paper examines the theoretical and practical foundations of implementing the principle of barrier-free accessibility in the training of future social workers. The essence of barrier-free accessibility as the basis of social work in the community, the provisions of the National Strategy for Creating a Barrier-Free Environment in Ukraine, and the main directions of its implementation are analyzed. The peculiarities of implementing physical, informational, digital, social, educational, and economic accessibility are revealed. Special attention is paid to institutional and organizational mechanisms for implementing the principle of barrier-free accessibility, the activities of authorized persons, the training of specialists, and the role of ambassadors of barrier-free accessibility.

The relevance of the study is determined by the need to create a barrier-free environment in territorial communities, improve the accessibility of social services for different categories of the population, and enhance the professional training of future social workers in accordance with modern social needs.

The purpose of the study is the theoretical substantiation of the essence of barrier-free accessibility as the basis of social work in the community and the practical investigation of the peculiarities of implementing the principle of barrier-free accessibility in the training of future social workers.

Research methods: analysis, systematization, comparison, and generalization of scientific sources; questionnaires for representatives of territorial communities regarding the level of implementation of barrier-free accessibility and the need for training relevant specialists.

The obtained results made it possible to determine the peculiarities of implementing the principle of barrier-free accessibility in social work and in the professional training of future social workers. The importance of a comprehensive approach to creating a barrier-free environment, developing professional competencies of specialists, and strengthening intersectoral cooperation in communities was established. The necessity of improving the training of future social workers in accordance with the principles of accessibility, inclusiveness, and equal opportunities was substantiated.

Keywords: barrier-free accessibility, social work, future social workers, inclusiveness, territorial community, accessibility, professional training, social services.

ЗМІСТ

ВСТУП……..5

РОЗДІЛ 1. БЕЗБАР'ЄРНІСТЬ ЯК ПІДҐРУНТЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ГРОМАДІ…….11

1.1.Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні……11

1.2. Стратегічні цілі та завдання реалізації напряму фізичної безбар'єрності……..13

1.3. Інформаційна безбар'єрність – стратегічна ціль та завдання для суспільства…….19

1.4. Цілі та завдання реалізації напряму цифрової безбар'єрності…22

1.5. Завдання реалізації напряму суспільної та громадянської безбар'єрності…….26

1.6. Реалізація напряму освітньої безбар'єрності як запорука інклюзії……..30

1.7. Напрям економічної безбар'єрності як передумова соціальної та економічної інклюзії……35

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРИНЦИПУ БЕЗБАРЄРНОСТІ У ПІДГОТОВЦІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ…….41

2.1. Інститут уповноважених з питань безбар'єрності ……41

2.2. Підготовка фахівців із безбар'єрності як складова розвитку системи соціальних послуг…….45

2.3. Залучення амбасадорів безбар'єрності як інструмент реалізації державної політики…….51

2.4. Вивчення думки представників територіальних громад щодо безбар'єрності та підготовки фахівців…….55

ВИСНОВКИ……..59

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…….62

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасних умовах трансформації соціальної політики України, що відбувається під впливом процесів децентралізації, євроінтеграції та післявоєнного відновлення, особливої актуальності набуває проблема забезпечення доступності та якості соціальних послуг на рівні територіальних громад. Формування ефективної системи соціального обслуговування населення є одним із ключових завдань держави, оскільки саме вона спрямована на підтримку соціально вразливих груп, забезпечення їх прав та інтеграцію у суспільне життя.

У цьому контексті важливого значення набуває реалізація державної політики у сфері безбар'єрності, яка передбачає створення умов для рівного доступу всіх громадян до соціальних, освітніх, медичних, адміністративних та інших послуг. Запровадження принципів безбар'єрності відповідає сучасним міжнародним стандартам та є невід'ємною складовою розвитку демократичного суспільства. Водночас практика свідчить, що на рівні територіальних громад ще існують значні бар'єри — як фізичні, так і соціальні, інформаційні та інституційні, що ускладнюють доступ населення до необхідних ресурсів.

Особливої актуальності набуває питання підготовки майбутніх соціальних працівників, які виступають ключовими суб'єктами реалізації соціальної політики на місцевому рівні. Саме соціальні працівники забезпечують виявлення потреб населення, організацію надання соціальних послуг, координацію міжвідомчої взаємодії та підтримку осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах. В умовах реформування соціальної сфери значно зростають вимоги до їх професійної компетентності, мобільності, здатності працювати в умовах невизначеності та швидко реагувати на соціальні виклики.

Суттєвий вплив на актуальність дослідження має також сучасна соціально-економічна ситуація в Україні, зумовлена воєнними подіями, внутрішнім переміщенням населення, зростанням кількості осіб з інвалідністю, ветеранів війни, сімей, що потребують соціальної підтримки. Це, у свою чергу, підсилює потребу у висококваліфікованих фахівцях соціальної сфери, здатних працювати з різними категоріями населення та забезпечувати доступність соціальних послуг у громаді.

Особливого значення у підготовці майбутніх соціальних працівників набуває впровадження інклюзивних підходів, зокрема використання інклюзивних волонтерських практик. Такі практики сприяють поєднанню теоретичних знань із практичним досвідом, формуванню емпатії, розвитку комунікативних навичок, соціальної відповідальності та готовності до професійної діяльності в реальних умовах. Вони дозволяють студентам безпосередньо взаємодіяти з різними соціальними групами, краще розуміти їхні потреби та ефективніше реагувати на них.

Крім того, актуальність теми зумовлена необхідністю розвитку міждисциплінарного підходу у підготовці фахівців, що передбачає взаємодію соціальних працівників із іншими спеціалістами, зокрема фахівцями з безбар’єрності, представниками органів місцевого самоврядування, громадських організацій та інституцій громадянського суспільства. Така співпраця сприяє комплексному вирішенню соціальних проблем і підвищенню ефективності соціальної роботи.

Результати проведених досліджень, зокрема опитування представників територіальних громад, підтверджують наявність високого суспільного запиту на підготовку фахівців, здатних забезпечувати доступність послуг і впроваджувати принципи безбар’єрності на місцевому рівні. Водночас виявлено недостатній рівень кадрового забезпечення та потребу у вдосконаленні системи професійної підготовки соціальних працівників.

Отже, актуальність дослідження зумовлена необхідністю теоретичного обґрунтування та практичної перевірки ефективних підходів до підготовки майбутніх соціальних працівників до надання соціальних послуг у громаді, зокрема із використанням інклюзивних волонтерських практик. Це сприятиме підвищенню якості соціальних послуг, розвитку безбар'єрного середовища та формуванню інклюзивного суспільства в Україні.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати сутність безбар'єрності як підґрунтя соціальної роботи в громаді та практично дослідити особливості впровадження принципу безбар'єрності у підготовці майбутніх соціальних працівників.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретичні засади безбар'єрності як підґрунтя соціальної роботи в громаді, зокрема положення Національної стратегії та основні напрями її реалізації.
2. Розкрити зміст та особливості реалізації ключових напрямів безбар'єрності (фізичної, інформаційної, цифрової, суспільної, освітньої та економічної) в Україні.
3. Дослідити інституційні та організаційні механізми впровадження принципу безбар'єрності, зокрема діяльність уповноважених осіб, підготовку фахівців та роль амбасадорів безбар'єрності.
4. Проаналізувати практичний досвід впровадження безбар'єрності на рівні територіальних громад, зокрема на основі результатів опитування щодо підготовки фахівців та потреб громад.

Об'єкт дослідження – процес впровадження принципу безбар'єрності у соціальній роботі в територіальних громадах.

Предмет дослідження – теоретичні та практичні засади реалізації принципу безбар'єрності у підготовці майбутніх соціальних працівників.

Методи дослідження. У процесі дослідження було використано комплекс взаємопов'язаних методів, що забезпечили досягнення поставленої мети та виконання завдань. **Теоретичні методи**: аналіз, зіставлення, систематизація, порівняння та узагальнення наукових джерел із проблеми дослідження з метою відбору та осмислення теоретичного матеріалу. Застосування системного методу дало змогу комплексно розглянути безбар'єрність як підґрунтя соціальної роботи в громаді, а також визначити її місце у системі підготовки майбутніх соціальних працівників. **Емпіричні методи**: анкетування з метою вивчення думки представників територіальних громад щодо рівня впровадження безбар'єрності та потреб у підготовці відповідних фахівців.

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що отримані теоретичні положення, висновки та узагальнення можуть бути використані у процесі вдосконалення системи професійної підготовки майбутніх соціальних працівників, зокрема щодо впровадження принципу безбар'єрності у їх професійну діяльність. Результати дослідження можуть бути застосовані у діяльності закладів вищої освіти при розробленні освітніх програм, навчальних курсів і методичних матеріалів, спрямованих на формування компетентностей у сфері безбар'єрності та інклюзії. Запропоновані підходи до використання інклюзивних практик можуть бути впроваджені в освітній процес з метою підвищення рівня практичної підготовки студентів. Матеріали дослідження можуть бути використані органами місцевого самоврядування та соціальними службами територіальних громад для вдосконалення процесу надання соціальних послуг, підвищення їх доступності та якості, а також для планування заходів у сфері безбар'єрності. Окрім того, результати анкетування можуть слугувати основою для прийняття управлінських рішень щодо підготовки фахівців із безбар'єрності та розвитку кадрового потенціалу громад. Практичні напрацювання дослідження можуть бути використані соціальними працівниками у професійній діяльності, зокрема при

оцінюванні потреб населення, організації соціальних послуг та впровадженні принципів безбар’єрності у роботі з різними категоріями клієнтів.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри соціальної педагогіки, соціальної роботи та консультування Уманський національний університет, а також на засіданнях студентських наукових об’єднань та у процесі науково-дослідної роботи здобувачів вищої освіти. Окремі положення та результати дослідження були представлені під час обговорень у межах діяльності наукових гуртків, круглих столів та інших науково-практичних заходів, що сприяло їх апробації та уточненню.

РОЗДІЛ 1. БЕЗБАР'ЄРНІСТЬ ЯК ПІДҐРУНТЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ГРОМАДІ

1.1. Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні

Відповідно до Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Водночас перед значною частиною громадян України існує низка бар'єрів у реалізації своїх прав, отриманні доступу до публічних послуг та повноцінній участі у культурному, політичному та суспільному житті. Такі бар'єри проявляються у різних сферах — від доступу до громадських і житлових будівель до можливостей працевлаштування та участі у культурному житті.

Відсутність безбар'єрного середовища не лише створює труднощі для мільйонів громадян, але й негативно впливає на загальний рівень добробуту населення. Повномасштабна військова агресія Російської Федерації проти України суттєво загострила існуючі проблеми доступності, а також спричинила появу нових викликів у різних сферах життєдіяльності. Зокрема, ускладнився доступ до об'єктів фізичної інфраструктури, громадського транспорту, захисних споруд, інформації для осіб з обмеженими можливостями, а також до цифрових сервісів, вебсайтів і мобільних застосунків, які не адаптовані для всіх категорій населення.

Крім того, виникли нові бар'єри у доступі до освіти, працевлаштування та суспільного життя. Недостатній рівень статистичних даних щодо осіб, які щоденно стикаються з бар'єрами, ускладнює формування ефективної державної політики у сфері безбар'єрності.

Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року розроблена відповідно до принципів управління, орієнтованого на результат, і спрямована на забезпечення сталого та інклюзивного розвитку, підвищення доступності та людиноцентричності у всіх сферах суспільного життя.

Під час її розроблення було враховано найкращі міжнародні практики створення безбар'єрного середовища, зокрема досвід країн Європейського Союзу, Канади, Японії, Великобританії та США. Стратегія узгоджується з міжнародними зобов'язаннями України, включаючи Угоду про асоціацію з Європейським Союзом, Конвенцію про права осіб з інвалідністю, Європейську соціальну хартію та інші міжнародні документи у сфері прав людини.

У Стратегії враховано також попередні національні програмні документи, спрямовані на розвиток безбар'єрного середовища, захист прав людини, подолання соціальної нерівності та забезпечення гендерної рівності.

Стратегія передбачає формування безбар'єрності на двох рівнях: рівні рамкових умов та рівні стандартів безбар'єрності. Перший рівень забезпечує доступність фізичної, інформаційної та цифрової інфраструктури, а також участь людини у суспільно-політичних процесах і можливості самореалізації. Другий рівень спрямований на створення умов безбар'єрності у сфері освіти та економічної діяльності, зокрема зайнятості та підприємництва.

У Стратегії визначено основні поняття, зокрема безбар'єрність, яка трактується як загальний підхід до формування та реалізації державної політики з метою забезпечення безперешкодного доступу всіх груп населення до різних сфер життєдіяльності. Важливими є також поняття доступності, універсального дизайну та сталої мобільності, що відображають сучасні підходи до створення інклюзивного середовища.

Метою Стратегії є створення безперешкодного середовища для всіх суспільних груп, забезпечення рівних можливостей для реалізації прав людини, отримання послуг та участі у суспільному житті шляхом інтеграції принципів безбар'єрності у всі сфери державної політики.

Важливим елементом Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року є визначення очікуваних результатів її реалізації. Зокрема, передбачається формування та суспільна підтримка стратегічного курсу держави у сфері створення безбар'єрного середовища, послідовна реалізація якого забезпечить кожній людині рівні можливості доступу до основних сфер життєдіяльності.

У результаті впровадження Стратегії кожна особа матиме можливість безперешкодного доступу до об'єктів фізичного оточення та транспорту, а також зможе вільно пересуватися на рівні територіальної громади, району, області та міжрегіональному рівні. Особлива увага приділяється забезпеченню доступу до інформації у зручних і адаптованих форматах, що відповідають потребам різних категорій населення.

Стратегія передбачає спрощення доступу до цифровізованих і традиційних адміністративних, соціальних та інших послуг, а також формування у громадян необхідних знань і навичок для користування такими послугами та отримання інформації у різних форматах. Важливим результатом є забезпечення рівних умов участі у всіх сферах суспільного життя.

Очікується, що кожна людина матиме доступ до якісних соціальних, освітніх, комунальних, транспортних, фінансових, правничих, безпекових та адміністративних послуг, а також послуг у сфері громадського здоров'я, охорони здоров'я, цивільного захисту та медіа. Також гарантуватимуться рівні можливості для піклування про власне здоров'я, занять фізичною культурою і спортом.

Важливим напрямом є створення умов для культурного, мистецького та креативного самовираження, забезпечення доступу до культурних

цінностей, об’єктів культурної спадщини та інформації про них. Крім того, передбачається забезпечення можливостей участі у політичних процесах та громадській діяльності, зокрема для молоді.

Реалізація Стратегії також сприятиме посиленню захисту прав людини, включаючи забезпечення рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків, хлопців і дівчат, зокрема осіб з інвалідністю. Окремо підкреслюється необхідність забезпечення рівного доступу до освіти, включаючи освіту протягом життя, а також створення можливостей для зайнятості та розвитку підприємницької діяльності.

У результаті реалізації Стратегії безбар’єрність має стати наскрізним принципом державної політики та враховуватися під час ухвалення довгострокових рішень і реалізації програм як на національному, так і на місцевому рівнях.

Передбачається, що бюджетні кошти спрямовуватимуться на придбання товарів, робіт і послуг, які відповідають принципам безбар’єрності. Також буде забезпечено отримання актуальної інформації щодо стану доступності будівель, інфраструктури, транспорту, інформаційних ресурсів та електронних послуг, що сприятиме ефективному плануванню державної політики у цій сфері.

Крім того, важливим результатом стане затвердження та впровадження стандартів доступності товарів і послуг, у тому числі тих, що надаються приватним сектором. Це дозволить забезпечити системний підхід до формування безбар’єрного середовища в Україні.

1.2. Стратегічні цілі та завдання реалізації напряму фізичної безбар’єрності

Відповідно до Національної стратегії із створення безбар’єрного простору в Україні до 2030 року, фізична безбар’єрність є одним із ключових напрямів формування доступного середовища. Візія цього

напряму полягає у тому, що всі об’єкти фізичного оточення повинні бути доступними для всіх суспільних груп незалежно від віку, статі, стану здоров’я, віросповідання, майнового стану та місця проживання.

Аналіз поточного стану свідчить про наявність значних проблем у сфері фізичної доступності. Зокрема, переважна більшість існуючих об’єктів фізичного оточення не адаптована для користування особами з інвалідністю та іншими маломобільними групами населення. Водночас нові об’єкти, що створюються, не завжди відповідають вимогам фізичної безбар’єрності, що свідчить про системний характер цієї проблеми.

Окремою проблемою є стан транспортної інфраструктури. Значна частина громадського транспорту, включаючи автобуси, тролейбуси, трамваї, а також транспорт міжміського, міжнародного автомобільного, авіаційного, залізничного, морського та річкового сполучення, є застарілою та недоступною. Це унеможливлює повноцінне користування транспортними послугами особами з інвалідністю через відсутність пандусів, спеціально облаштованих місць, звукових сигналів, візуальних індикаторів та іншого необхідного обладнання.

Ключовими причинами зазначених проблем є недосконаліть нормативно-правової бази, відсутність ефективної системи моніторингу та контролю за дотриманням вимог доступності, а також недостатній рівень залучення громадськості до контролю цих процесів. Важливим чинником є також відсутність стимулюючих механізмів для власників об’єктів фізичного оточення щодо підвищення їх доступності та недостатній рівень професійної підготовки фахівців, залучених до проєктування та будівництва.

У Стратегії сформульовано низку висновків щодо стану фізичної безбар’єрності. Зокрема, зазначається, що новостворені об’єкти фізичного оточення часто не відповідають або лише частково відповідають вимогам доступності. Основними причинами цього є повільна імплементація

європейських стандартів, несвоєчасне оновлення державних будівельних норм та недостатній контроль за їх дотриманням.

Крім того, значна частина суб'єктів господарювання, які здійснюють будівництво нових об'єктів, не володіють необхідними знаннями щодо стандартів доступності, універсального дизайну та особливостей пересування різних груп населення. Водночас відсутній дієвий механізм контролю за забезпеченням доступності з боку юридичних осіб незалежно від форми власності.

Ще однією проблемою є те, що під час реконструкції або капітального ремонту існуючих об'єктів, зокрема тих, що належать до культурної спадщини, не забезпечується їх адаптація відповідно до вимог доступності. Це зумовлено відсутністю спеціальних програм модернізації таких об'єктів, а також недостатньою підтримкою власників у впровадженні необхідних змін.

Важливим аспектом є також відсутність ефективних механізмів моніторингу та контролю за дотриманням вимог доступності під час реконструкції та експлуатації будівель, включаючи використання розумних пристроїв та принципів універсального дизайну.

Суттєвою проблемою залишається фізична недоступність транспортної інфраструктури, включаючи дороги, тротуари, перехрестя, зупинки громадського транспорту та пішохідні переходи. У багатьох територіальних громадах відсутні комплексні безбар'єрні маршрути, які б враховували всі елементи транспортної інфраструктури та забезпечували зручне пересування маломобільних груп населення.

Крім того, чинні механізми публічних закупівель не завжди передбачають обов'язкове врахування критеріїв безбар'єрності, що також негативно впливає на рівень доступності об'єктів інфраструктури.

Таким чином, аналіз напряму фізичної безбар'єрності свідчить про наявність системних проблем у забезпеченні доступності об'єктів фізичного середовища, що потребує комплексного підходу до їх

вирішення, вдосконалення нормативно-правової бази, підвищення рівня контролю та впровадження сучасних стандартів доступності.

Відповідно до Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року визначено ключові стратегічні цілі у сфері фізичної безбар'єрності. Зокрема, передбачається, що новостворені об'єкти фізичного оточення повинні відповідати встановленим вимогам доступності, існуючі об'єкти мають адаптуватися відповідно до сучасних стандартів, а транспорт і транспортна інфраструктура повинні бути фізично доступними для всіх категорій населення.

Для досягнення стратегічної цілі щодо забезпечення відповідності новостворених об'єктів вимогам фізичної безбар'єрності визначено комплекс завдань. Серед них важливе місце займає забезпечення ефективного контролю за дотриманням нормативно-правових вимог на всіх етапах створення об'єктів — від планування до введення в експлуатацію. Передбачається також активна взаємодія з громадськістю на кожному етапі будівництва, що сприятиме підвищенню прозорості та якості прийнятих рішень.

Важливим напрямом є визначення чітких вимог до безбар'єрності у державних будівельних нормах та імплементація європейських стандартів. Значна увага приділяється підвищенню кваліфікації фахівців у сфері проєктування та будівництва, зокрема щодо принципів універсального дизайну, інклюзивності та дослідження шляху користувача об'єкта фізичного оточення. Передбачається також інтеграція цих підходів у освітні програми закладів вищої освіти.

Щодо досягнення цілі адаптації існуючих об'єктів фізичного оточення відповідно до сучасних стандартів доступності, визначено необхідність розроблення місцевих програм розвитку, які передбачають реконструкцію, капітальний та поточний ремонт, а також впровадження розумних пристосувань.

Передбачається проведення навчання представників органів місцевого самоврядування з питань безбар'єрності, а також розроблення спеціалізованих програм адаптації інфраструктури. Важливим є створення механізмів підтримки власників об'єктів у впровадженні змін відповідно до стандартів доступності, що включають як фінансові, так і нефінансові інструменти.

Окремо наголошується на необхідності розроблення прозорих механізмів адаптації об'єктів культурної спадщини, а також забезпечення функціонування ефективної системи моніторингу та оцінки процесу адаптації просторів. Важливим кроком є також унормування видатків на забезпечення доступності у проєктній документації.

У межах досягнення стратегічної цілі щодо забезпечення доступності транспорту та транспортної інфраструктури визначено завдання, спрямовані на розроблення методичних рекомендацій щодо забезпечення доступності транспортних систем, а також створення механізмів їх моніторингу та оцінки.

Передбачається сприяння закупівлі адаптованого транспорту, модернізація існуючих транспортних засобів, а також розвиток безбар'єрних маршрутів, включаючи облаштування перехресть, тротуарів, зупинок громадського транспорту та дублювання підземних переходів наземними.

Важливим є також розроблення програм розвитку доступності транспорту для осіб з інвалідністю за різними видами транспорту та впровадження вимог безбар'єрності у механізми публічних закупівель транспортних засобів.

Очікується, що реалізація зазначених стратегічних цілей і завдань забезпечить досягнення фізичної безбар'єрності в Україні. Це передбачає імплементацію європейських інфраструктурних стандартів, гармонізацію нормативно-правової бази, створення ефективної системи моніторингу та

контролю, а також розвиток місцевих програм, спрямованих на формування доступного середовища.

Результатом стане збільшення кількості об’єктів фізичного оточення, що відповідають вимогам доступності, адаптація об’єктів культурної спадщини, модернізація транспортної інфраструктури, а також підвищення рівня професійної підготовки фахівців у сфері будівництва та архітектури.

Таким чином, реалізація стратегічних цілей напряму фізичної безбар’єрності сприятиме створенню доступного, безпечного та інклюзивного середовища, що забезпечить рівні можливості для всіх громадян.

1.3. Інформаційна безбар’єрність – стратегічна ціль та завдання для суспільства

Відповідно до Національної стратегії із створення безбар’єрного простору в Україні до 2030 року, інформаційна безбар’єрність є важливою складовою забезпечення рівних можливостей для всіх громадян. Візія цього напряму полягає у тому, що кожна людина, незалежно від наявності функціональних порушень чи особливостей комунікації, повинна мати доступ до інформації у різних форматах із використанням асистивних технологій.

Аналіз поточного стану свідчить про наявність значних проблем у сфері забезпечення інформаційної доступності. Зокрема, державні органи на сьогодні не забезпечують повною мірою доступ до публічної інформації у різних форматах, що обмежує можливості громадян отримувати необхідну інформацію та брати участь у суспільному житті.

Зазначається, що діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, а також інструменти громадського контролю, такі як доступ до публічної інформації, участь у консультаціях і спостереження за засіданнями, недостатньо адаптовані для осіб з порушеннями зору, слуху та інтелектуального розвитку. Унаслідок цього

не всі громадяни мають можливість отримати інформацію у зручному для них форматі або скористатися правом на звернення до суб'єктів владних повноважень.

Основними причинами такої ситуації є недостатня врегульованість нормативно-правової бази у сфері доступності публічної інформації, відсутність відповідних технічних засобів, а також недостатній рівень підготовки державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування. Важливим фактором є також відсутність ефективних механізмів, які б забезпечували рівний доступ до інформаційних ресурсів для осіб з порушеннями зору та слуху.

Додатковою проблемою є недостатній рівень оприлюднення інформації про безбар'єрність у формі відкритих даних, що стримує розвиток інклюзивного середовища, обмежує можливості для підвищення якості життя населення та ускладнює реалізацію принципів сталого розвитку.

Водночас значна частина інформаційної продукції в Україні не адаптована для осіб з порушеннями зору, слуху, інтелектуального розвитку та інших категорій населення з обмеженими можливостями сприйняття інформації. Зокрема, такі особи не завжди мають доступ до аудіовізуальних програм, радіопрограм, кіно, культурних заходів та спортивних подій.

Серед основних причин цієї проблеми визначається відсутність чіткого нормативного регулювання щодо обов'язковості адаптації аудіовізуального контенту. Зокрема, на законодавчому рівні не встановлено вимог до субтитрування, перекладу жестовою мовою або використання інших засобів адаптації інформації у сфері аудіовізуальних медіа незалежно від форми власності.

Крім того, низьким залишається рівень використання засобів дублювання аудіовізуальної інформації для осіб з порушеннями зору та слуху. Важливою проблемою є також недостатня кількість фахівців, які

володіють навичками створення контенту у доступних форматах для різних категорій населення.

Таким чином, аналіз напряму інформаційної безбар'єрності свідчить про наявність системних проблем у забезпеченні доступу до інформації, що потребує вдосконалення нормативно-правової бази, розвитку технологічних рішень, підвищення кваліфікації фахівців та впровадження сучасних підходів до створення доступного інформаційного середовища.

У межах реалізації напряму інформаційної безбар'єрності визначено ключові стратегічні цілі, що спрямовані на забезпечення рівного доступу до інформації для всіх категорій населення. Зокрема, передбачається, що публічна інформація суб'єктів владних повноважень має бути доступною для кожної особи у різних форматах, а інформація в аудіовізуальних і друкованих медіа повинна відповідати потребам осіб з обмеженнями повсякденного функціонування.

Для досягнення стратегічної цілі щодо забезпечення доступності публічної інформації визначено комплекс завдань, спрямованих на впровадження сучасних технологічних рішень. Зокрема, передбачається використання текстових альтернатив для зображень, аудіоописів для відеоконтенту, що розміщується на офіційних вебпорталах органів державної влади та місцевого самоврядування, у тому числі із застосуванням технологій штучного інтелекту.

Важливим напрямом є приведення національного законодавства у сфері доступності публічної інформації у відповідність із міжнародними стандартами, а також запровадження механізмів, які забезпечують рівний доступ до інформаційних ресурсів для осіб з порушеннями зору та слуху під час взаємодії із суб'єктами владних повноважень.

Особлива увага приділяється впровадженню формату простої мови та легкого читання у діяльність органів влади, що сприятиме підвищенню зрозумілості інформації для широкого кола користувачів. Водночас передбачається підвищення рівня обізнаності державних службовців та

посадових осіб місцевого самоврядування щодо важливості забезпечення доступності інформації для осіб з різними ступенями обмеження здатності до спілкування.

Окремо визначено необхідність забезпечення доступності інформаційних матеріалів у різних життєво важливих ситуаціях, зокрема під час виборчих і референдних процесів, оповіщення та евакуації населення, інформування про мінну небезпеку, а також у контексті воєнних дій та деокупованих територій.

Щодо досягнення стратегічної цілі адаптації інформації у медіа до потреб осіб з обмеженнями повсякденного функціонування, передбачено завдання, спрямовані на налагодження взаємодії з профільними та експертними організаціями, а також із самими особами з інвалідністю для визначення їхніх потреб щодо доступності медіаконтенту.

Передбачається проведення системного моніторингу доступності друкованих та аудіовізуальних матеріалів, а також забезпечення відкритого доступу до державних стандартів, що регламентують вимоги до доступності інформації. Важливим є розроблення та впровадження національних стандартів для медіа, які враховують потреби осіб з різними формами обмежень.

Крім того, передбачено розроблення стандартів інформаційної доступності у різних сферах суспільного життя, зокрема у закладах культури, освіти, фізичної культури та спорту. Значну роль відіграє впровадження державної програми технічного забезпечення програм екранного доступу для осіб з порушеннями зору, включаючи розвиток україномовних синтезаторів мовлення.

Важливим напрямом є також підготовка фахівців, здатних створювати контент у різних форматах, що передбачає розроблення відповідних освітніх програм у закладах вищої освіти.

Очікується, що реалізація зазначених стратегічних цілей і завдань сприятиме забезпеченню інформаційної безбар’єрності в Україні. Зокрема,

це призведе до підвищення доступності публічної інформації, покращення інформування громадян у важливих соціальних і безпекових ситуаціях, а також до впровадження національних стандартів доступності у сфері медіа.

Результатом стане зростання частки доступного медіаконтенту, збільшення кількості заходів, забезпечених субтитруванням, перекладом жестовою мовою або аудіодискрипцією, а також підвищення кількості фахівців, які володіють навичками створення доступного контенту.

Таким чином, реалізація напряму інформаційної безбар'єрності сприятиме формуванню відкритого, доступного та інклюзивного інформаційного середовища, що забезпечить рівні можливості для всіх громадян.

1.4. Цілі та завдання реалізації напряму цифрової безбар'єрності

Відповідно до Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року, цифрова безбар'єрність є важливим напрямом формування інклюзивного середовища. Візія цього напряму полягає у забезпеченні доступу всіх суспільних груп до швидкісного Інтернету, публічних послуг та цифрової інформації незалежно від місця проживання та індивідуальних особливостей.

Аналіз поточного стану свідчить про наявність значних проблем у сфері забезпечення цифрової доступності. Зокрема, не всі громадяни мають доступ до електронних комунікаційних послуг, що зумовлює необхідність розширення широкосмугового доступу до Інтернету та підвищення рівня комп'ютеризації громадських закладів.

Зазначається, що значна частина населення, особливо у сільській місцевості, не має можливості користуватися якісним Інтернетом. Відсутність операторів фіксованого доступу, висока вартість підключення, а також нерівномірне покриття мобільним Інтернетом створюють суттєві бар'єри для доступу до цифрових ресурсів. Водночас заклади освіти,

культури та інші установи залишаються недостатньо комп’ютеризованими та не завжди забезпечені належним підключенням до мережі Інтернет.

Причинами такої ситуації є недостатня економічна зацікавленість провайдерів у розвитку інфраструктури у малонаселених територіях, обмежене фінансування закладів освіти і культури, а також відсутність належного технічного забезпечення. Окремою проблемою є недостатній рівень енергонезалежності базових станцій мобільного зв’язку.

Важливою проблемою є також недостатній рівень цифрової грамотності населення. Незважаючи на певне покращення показників, значна частина громадян все ще не володіє базовими цифровими навичками. Водночас відсутня цілісна система формування цифрових компетентностей протягом життя, а освітні програми у цій сфері не завжди узгоджені між собою.

Зазначається, що використання цифрових технологій у сфері надання державних та соціальних послуг не завжди супроводжується відповідною підготовкою населення, особливо осіб старшого віку, що створює додаткові бар’єри у доступі до таких послуг.

Ще однією важливою проблемою є недостатня адаптація цифрових публічних сервісів до потреб різних груп населення. Вебсайти, мобільні застосунки та електронні послуги не завжди відповідають вимогам доступності, що ускладнює їх використання особами з порушеннями зору, слуху та когнітивними порушеннями.

Серед основних причин цієї проблеми визначається відсутність належної адаптації державних і комунальних вебресурсів, недостатня кількість інструментів синтезу українського мовлення та сервісів перекладу на жестову мову, а також відсутність системи тестування доступності цифрових послуг.

Крім того, проблемою є недостатня підтримка перекладу програмного забезпечення українською мовою, зокрема тих продуктів, що орієнтовані на задоволення потреб осіб з інвалідністю.

Таким чином, аналіз напряму цифрової безбар’єрності свідчить про наявність комплексних проблем, пов’язаних із доступом до цифрових технологій, рівнем цифрової грамотності населення та адаптацією цифрових сервісів. Їх вирішення потребує системного підходу, розвитку інфраструктури, вдосконалення нормативно-правової бази та підвищення рівня цифрових компетентностей населення.

У межах реалізації напряму цифрової безбар’єрності визначено ключові стратегічні цілі, спрямовані на забезпечення рівного доступу всіх громадян до цифрових ресурсів і послуг. Зокрема, передбачається, що швидкісний Інтернет має бути доступним для всіх, кожен охочий повинен мати можливість отримати цифрові знання та навички у простий і доступний спосіб, а всі громадяни — користуватися електронними публічними послугами без обмежень.

Для досягнення стратегічної цілі забезпечення доступності швидкісного Інтернету визначено низку завдань, серед яких важливе місце займає проведення моніторингу доступу до мережі Інтернет у закладах освіти, охорони здоров’я та соціального обслуговування. Передбачається також розширення мережі хабів цифрової освіти, що забезпечують доступ до електронних послуг та Інтернету, а також створення умов для використання спеціальних пристроїв і програмного забезпечення особами з обмеженнями повсякденного функціонування.

Важливим напрямом є підвищення якості надання електронних комунікаційних послуг та забезпечення їх доступності для всіх категорій населення.

Для досягнення стратегічної цілі формування цифрових знань і навичок передбачено проведення систематичних досліджень рівня цифрової грамотності населення, а також розроблення освітніх матеріалів, спрямованих на навчання цифровим компетентностям. Особлива увага приділяється забезпеченню доступності таких матеріалів для осіб старшого

віку та осіб з обмеженнями повсякденного функціонування, зокрема із використанням асистивних технологій.

У межах досягнення стратегічної цілі забезпечення доступу до електронних публічних послуг визначено завдання, спрямовані на розроблення комплексних підходів до цифровізації різних сфер суспільного життя. Передбачається гармонізація законодавства України із законодавством Європейського Союзу у сфері цифрової доступності, а також проведення регулярного моніторингу доступності вебсайтів органів державної влади, місцевого самоврядування та органів правосуддя.

Важливим завданням є модернізація ключових онлайн-ресурсів органів державної влади відповідно до вимог щодо цифрової доступності, визначених нормативно-правовими актами. Значна увага приділяється розвитку інструментів синтезу українського мовлення та сервісів перекладу на українську жестову мову, що сприятиме підвищенню доступності цифрової інформації.

Крім того, передбачається забезпечення зворотного зв’язку з громадськістю для оцінювання якості електронних послуг, а також сприяння уніфікації вебсайтів органів місцевого самоврядування відповідно до встановлених вимог щодо оприлюднення інформації в мережі Інтернет.

Очікується, що реалізація зазначених стратегічних цілей забезпечить досягнення цифрової безбар’єрності в Україні. Зокрема, це сприятиме підвищенню рівня широкосмугового доступу до Інтернету, покращенню якості електронних комунікаційних послуг, розвитку системи цифрової освіти та підвищенню рівня цифрових компетентностей населення.

Результатом також стане збільшення доступності вебсайтів і мобільних застосунків, розширення можливостей користування електронними публічними послугами, а також забезпечення стабільної та ефективної роботи цифрової інфраструктури, зокрема в умовах перебоїв з електропостачанням.

Таким чином, реалізація напряму цифрової безбар'єрності сприятиме створенню доступного цифрового середовища, що забезпечить рівні можливості для всіх громадян у користуванні сучасними технологіями та публічними послугами.

1.5. Завдання реалізації напряму суспільної та громадянської безбар'єрності

Відповідно до Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року, суспільна та громадянська безбар'єрність є важливою складовою формування інклюзивного суспільства. Візія цього напряму полягає у забезпеченні рівних можливостей участі всіх громадян, їх об'єднань та окремих суспільних груп у житті територіальних громад і держави, рівного доступу до суспільно-політичного та культурного життя, створення сприятливого середовища для фізичного розвитку, самореалізації та громадської активності.

Аналіз поточного стану свідчить про наявність низки системних проблем у забезпеченні соціального залучення та громадянської участі населення. Зокрема, рівень участі окремих груп, у тому числі маломобільних, залишається низьким, що обмежує можливості їхньої самореалізації у різних сферах суспільного життя. Права і свободи таких осіб реалізуються не повною мірою.

Однією з причин такої ситуації є недостатній рівень підтримки різноманіття, наявність проявів дискримінації та відсутність системних політик безбар'єрності і недискримінації. Це призводить до того, що органи державної влади та місцевого самоврядування не мають узгодженого підходу до створення безбар'єрного середовища.

Встановлено, що не всі групи населення мають рівний доступ до інструментів громадського впливу. Частина громадян залишається поза межами партисипативних практик та політичного процесу. Зокрема, представництво жінок у політичних інституціях залишається нижчим

порівняно з країнами Європейського Союзу, а рівень залученості молоді до громадської активності є недостатнім.

Крім того, відсутність умов для інклюзивної участі у діяльності органів місцевого самоврядування, а також нерівний доступ до судочинства посилюють соціальну нерівність і знижують рівень довіри до державних інституцій. Недостатній рівень культури взаємної поваги та толерантності у суспільстві призводить до виникнення конфліктів та поширення дискримінаційних практик.

Значною проблемою є низький рівень усвідомлення важливості створення безбар'єрного середовища. У суспільстві ще не сформовано достатній рівень культури толерантності, поваги до різноманіття та прийняття осіб, які відрізняються за віком, станом здоров'я чи іншими ознаками. Це потребує активізації просвітницької діяльності та формування нових соціальних цінностей.

Водночас різні види послуг, зокрема соціальні, освітні, медичні, транспортні, правничі та інші, залишаються недостатньо доступними та інклюзивними для різних категорій населення. Це зумовлено відсутністю сучасних стандартів надання послуг, застарілими підходами до їх організації, недостатнім фінансуванням та відсутністю належної підготовки фахівців.

Окремою проблемою є складність процедур отримання соціальної підтримки, що пов'язано з надмірною бюрократизацією та неефективністю існуючих механізмів розподілу ресурсів. У результаті частина громадян не має можливості скористатися належними їм соціальними гарантіями.

У сфері охорони здоров'я також зберігаються застарілі підходи до оцінки функціональних можливостей особи та організації реабілітаційних послуг. Недостатній розвиток системи реабілітації та відсутність єдиної системи раннього втручання обмежують можливості соціальної інтеграції різних груп населення.

Крім того, актуальним залишається питання захисту прав людини, зокрема осіб з інвалідністю, осіб похилого віку, дітей та інших вразливих груп населення. Потребують реформування системи інституційного догляду, розвиток сімейних форм виховання, а також впровадження моделей підтриманого проживання.

Важливим викликом є недостатній рівень залученості територіальних громад до реалізації політики безбар'єрності, що зумовлено обмеженими ресурсами, відсутністю необхідних знань та інституційної спроможності. Це питання набуває особливої актуальності в умовах післявоєнного відновлення країни.

Таким чином, аналіз напряму суспільної та громадянської безбар'єрності свідчить про необхідність комплексного підходу до подолання соціальних бар'єрів, розвитку інклюзивного середовища, підвищення рівня громадянської активності та формування культури рівності й недискримінації в українському суспільстві.

У межах реалізації напряму суспільної та громадянської безбар'єрності визначено низку стратегічних цілей, спрямованих на забезпечення рівності прав і можливостей для всіх громадян. Зокрема, передбачається, що різні суспільні групи повинні мати рівні можливості для участі у процесах ухвалення рішень та громадської активності, а суспільне прийняття, взаємоповага та згуртованість мають сприяти зміцненню соціального капіталу в територіальних громадах.

Крім того, визначено, що кожна людина повинна мати доступ до широкого спектра послуг, зокрема соціальних, освітніх, медичних, комунальних, транспортних, фінансових, правничих, безпекових, адміністративних та інших. Важливим є також забезпечення доступу до розвиненої системи громадського здоров'я, включаючи сферу фізичної культури та спорту, а також підвищення рівня захисту прав людини, зокрема жінок, чоловіків, дітей та осіб з інвалідністю.

Окрему увагу приділено ролі територіальних громад, які повинні активно впроваджувати заходи безбар'єрності та підвищувати власну інституційну спроможність у цій сфері.

Для досягнення стратегічної цілі забезпечення рівної участі громадян у суспільному житті визначено завдання, що передбачають підвищення обізнаності населення щодо політики безбар'єрності, розвиток громадянської освіти для різних вікових груп, а також розширення практики публічних консультацій і діалогу між владою та громадянами. Важливим є створення умов для розвитку місцевої демократії, підтримки громадських ініціатив та забезпечення рівного доступу до участі у виборчих процесах.

З метою досягнення соціальної згуртованості передбачено проведення просвітницьких кампаній, спрямованих на підвищення рівня толерантності, недискримінації та поваги до різноманіття. Важливим є розвиток культури громадської активності, волонтерства та взаємодопомоги, а також створення публічної інфраструктури для соціального залучення, зокрема громадських просторів, центрів взаємодії та інших інституцій.

Для забезпечення доступності послуг визначено завдання, пов'язані з удосконаленням нормативно-правової бази, впровадженням стандартів доступності, розвитком системи моніторингу якості послуг та підвищенням кваліфікації фахівців. Передбачається також забезпечення доступності цифрових сервісів і онлайн-платформ, а також спрощення доступу до судочинства для осіб з обмеженнями повсякденного функціонування.

Особлива увага приділяється забезпеченню доступу до послуг у кризових умовах, зокрема під час воєнних дій, що передбачає врахування потреб маломобільних груп населення під час евакуації, доступу до укриттів, медичної допомоги та соціальних послуг.

У сфері громадського здоров’я передбачено залучення всіх груп населення до фізичної активності, розвиток адаптивного спорту, надання психологічної допомоги, а також розвиток системи раннього втручання та реабілітаційних послуг на рівні територіальних громад.

З метою посилення захисту прав людини визначено завдання щодо вдосконалення процедур реагування на випадки насильства, розвитку сімейних форм виховання дітей та впровадження програм підтриманого проживання для осіб з інвалідністю та людей похилого віку.

Для підвищення спроможності територіальних громад передбачено розвиток інституційної бази, систематичне навчання представників органів місцевого самоврядування, розвиток міжмуніципальної співпраці та залучення громадян до планування місцевого розвитку.

Очікується, що реалізація зазначених стратегічних цілей і завдань забезпечить формування суспільної та громадянської безбар’єрності в Україні. Це сприятиме підвищенню рівня громадянської участі, зміцненню соціальної згуртованості, подоланню дискримінації та забезпеченню рівного доступу до послуг і можливостей для всіх громадян.

Таким чином, реалізація цього напряму є важливою умовою формування демократичного, інклюзивного та соціально справедливого суспільства.

1.6. Реалізація напряму освітньої безбар’єрності як запорука інклюзії

Відповідно до Національної стратегії із створення безбар’єрного простору в Україні до 2030 року, освітня безбар’єрність передбачає створення рівних можливостей і умов для відкритого доступу до освіти, впровадження інклюзивного підходу в освітній процес, а також забезпечення можливостей для навчання протягом життя, здобуття нових професій, підвищення кваліфікації та формування додаткових компетентностей.

Аналіз поточного стану свідчить про наявність значних проблем у забезпеченні освітньої доступності. Зокрема, потреби учасників освітнього процесу з особливими освітніми потребами залишаються недостатньо задоволеними. Освітнє середовище не завжди адаптоване до їхніх потреб, що призводить до виникнення бар'єрів у доступі до навчання. Інфраструктура більшості закладів освіти, а також супутніх об'єктів, таких як бібліотеки, гуртожитки, центри дозвілля, залишається недоступною для осіб з обмеженнями повсякденного функціонування.

Матеріально-технічне забезпечення закладів освіти асистивними технологіями є недостатнім, що ускладнює надання якісних освітніх послуг. Відсутні необхідні сервіси для адаптації навчальних матеріалів, зокрема їх переклад на жестову мову, аудіоопис або представлення у доступних форматах.

Окремою проблемою є недостатня адаптація системи харчування у закладах освіти для дітей із особливими медичними потребами, зокрема з цукровим діабетом, целіакією або харчовими алергіями. Відсутність спеціалізованого харчування обмежує можливості таких дітей відвідувати освітні заклади.

Потребують удосконалення також умови проведення вступних іспитів, національного мультипредметного тесту та інших форм оцінювання знань, які не завжди враховують потреби осіб з особливими освітніми потребами. Це обмежує їх доступ до здобуття професійної та вищої освіти.

Суттєвою проблемою є низький рівень культури прийняття в освітньому середовищі. У закладах освіти мають місце випадки дискримінації, упередженого ставлення та булінгу щодо осіб з особливими освітніми потребами. Це негативно впливає на соціалізацію та психологічний стан здобувачів освіти.

Недостатнім є рівень підготовки педагогічних працівників до роботи з такими категоріями здобувачів освіти. Застарілі методики навчання не

відповідають сучасним вимогам інклюзивної освіти, а рівень володіння асистивними технологіями залишається низьким. Також існує потреба у підвищенні компетентностей педагогів щодо роботи з дітьми з розладами аутистичного спектра, синдромом дефіциту уваги з гіперактивністю та іншими особливостями розвитку.

Інклюзивно-ресурсні центри не завжди забезпечені достатньою кількістю кваліфікованих фахівців, що ускладнює надання якісної підтримки дітям з особливими освітніми потребами. Водночас залученість батьків до освітнього процесу залишається недостатньою, а їхній досвід не повною мірою враховується при організації навчання.

Важливим аспектом є також фізична недоступність освітніх закладів для батьків і опікунів, зокрема тих, які користуються кріслами колісними або мають інші обмеження. Це обмежує їхню участь у освітньому процесі та взаємодії з закладами освіти.

Окремо слід відзначити недостатній рівень формування у здобувачів освіти важливих життєвих компетентностей, таких як фінансова та цифрова грамотність, громадянська освіта, а також навички збереження фізичного і психічного здоров’я.

Крім того, населення територіальних громад недостатньо поінформоване про наявні освітні можливості та послуги. Це обмежує доступ до освіти, особливо для вразливих категорій населення.

Статистичні дані свідчать про низький рівень залученості осіб з інвалідністю до системи освіти. Частка таких осіб серед здобувачів професійної та вищої освіти залишається вкрай низькою, що свідчить про наявність системних бар’єрів.

Другою важливою проблемою є недостатній розвиток освіти протягом життя. Громадяни не повною мірою використовують можливості для професійного та особистісного розвитку через низький рівень доступності післядипломної та неформальної освіти, а також недостатній розвиток андрагогіки.

Водночас існує недостатня інтеграція неформальної освіти та освітніх програм підприємств у загальну систему освіти, а також відсутність системного моніторингу та впровадження кращих освітніх практик.

Третьою проблемою є недостатній рівень розвитку дистанційної освіти. В Україні відсутні комплексні державні програми у цій сфері, а наявна інфраструктура не відповідає сучасним потребам. Освітні програми не завжди враховують принципи інклюзивності та доступності цифрового контенту, а система моніторингу якості дистанційного навчання потребує вдосконалення.

Таким чином, аналіз напряму освітньої безбар'єрності свідчить про наявність системних проблем, що потребують комплексного вирішення, зокрема шляхом модернізації освітнього середовища, підвищення рівня підготовки педагогічних кадрів, розвитку інклюзивної освіти та впровадження сучасних освітніх технологій.

У межах реалізації напряму освітньої безбар'єрності визначено ключові стратегічні цілі, спрямовані на забезпечення рівного доступу до освіти для всіх категорій населення. Зокрема, передбачається, що кожна людина має можливість розкрити свій потенціал та здобути професію завдяки інклюзивній освіті, освітні потреби дорослих забезпечуються протягом усього життя, а дистанційна форма здобуття освіти є доступною для всіх суспільних груп.

Для досягнення стратегічної цілі щодо забезпечення інклюзивної освіти визначено низку завдань. Зокрема, передбачається проведення систематичного моніторингу реалізації освітніх прав осіб з особливими освітніми потребами на всіх рівнях освіти, а також підготовка кваліфікованих кадрів у сфері інклюзивного навчання. Важливим є впровадження системи інформування щодо реалізації освітніх прав таких осіб та створення умов для здобуття ними професійної та вищої освіти.

Окрему увагу приділено розвитку екосистеми підтримки інклюзивного навчання, що передбачає комплексний підхід до організації освітнього процесу на всіх рівнях освіти.

Для досягнення стратегічної цілі щодо забезпечення освіти протягом життя визначено завдання, пов’язані з розробленням концепції безперервної освіти, яка поєднує формальну та неформальну освіту. Передбачається також забезпечення належного фінансування освіти дорослих, розроблення програм підготовки та перепідготовки кадрів, а також унормування механізмів визнання попереднього навчання.

Важливим є забезпечення підготовки фахівців відповідно до потреб розвитку безбар’єрного середовища, а також підвищення рівня доступності інфраструктури закладів освіти для осіб з обмеженнями повсякденного функціонування. Окремо передбачається здійснення постійного моніторингу та адаптації освітніх можливостей для дорослого населення.

У межах досягнення стратегічної цілі забезпечення доступності дистанційної освіти визначено завдання, спрямовані на розвиток відповідної інфраструктури з урахуванням потреб різних суспільних груп. Передбачається вдосконалення нормативно-правового забезпечення дистанційного навчання, зокрема з урахуванням інтересів осіб з інвалідністю та особливими освітніми потребами.

Важливим є також забезпечення професійного розвитку педагогічних працівників, які здійснюють навчання за дистанційною формою, а також розроблення навчальних програм, що відповідають принципам інтерактивності, інклюзивності та доступності цифрового контенту. Передбачається розвиток механізмів публічно-приватного партнерства для забезпечення технічної бази дистанційної освіти.

Окремо визначено необхідність здійснення постійного моніторингу та оцінки ефективності дистанційної форми навчання, що дозволить підвищити якість освітніх послуг.

Очікується, що реалізація зазначених стратегічних цілей сприятиме забезпеченню освітньої безбар'єрності в Україні. Зокрема, це призведе до збільшення кількості осіб, охоплених освітніми програмами, у тому числі серед дорослого населення, а також до підвищення рівня доступності дошкільної освіти для дітей з особливими освітніми потребами.

Передбачається, що інклюзивно-ресурсні центри відповідатимуть встановленим нормативним вимогам і будуть забезпечені достатньою кількістю фахівців. Педагогічні працівники володітимуть необхідними компетентностями для роботи з різними категоріями здобувачів освіти, а система підготовки кадрів буде орієнтована на принципи безбар'єрності, інклюзії та універсального дизайну.

Важливим результатом стане інтеграція у систему освіти України міжнародних підходів, зокрема Міжнародної класифікації функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я. Розвиток дистанційної освіти забезпечить підвищення якості та доступності освітніх послуг для всіх категорій населення.

Таким чином, реалізація напряму освітньої безбар'єрності сприятиме формуванню сучасної, доступної та інклюзивної системи освіти, що забезпечить рівні можливості для розвитку кожної особистості.

1.7. Напрям економічної безбар'єрності як передумова соціальної та економічної інклюзії

Відповідно до Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року, економічна безбар'єрність передбачає створення умов, за яких усі громадяни, незалежно від віку, статі, сімейного стану чи стану здоров'я, мають рівні можливості для працевлаштування, здійснення підприємницької діяльності та самозайнятості, а також доступ до фінансових та інших ресурсів.

Аналіз поточного стану свідчить про наявність значних проблем у реалізації економічної безбар'єрності. Зокрема, потенціал підприємницької

діяльності та самозайнятості не використовується повною мірою для забезпечення економічної незалежності різних соціальних груп.

Суттєвим фактором є низький рівень розвитку підприємницької культури, особливо серед молоді, жінок, осіб похилого віку, осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення. Значна частина представників цих категорій має недостатній рівень фінансової грамотності, управлінських навичок і потребує отримання базових знань щодо ведення підприємницької діяльності, а також консультаційної підтримки.

Існуючі підприємства, власниками або працівниками яких є особи з інвалідністю, часто не мають достатніх ресурсів для здійснення конкурентоспроможної діяльності, зокрема у сфері маркетингу та впровадження інновацій. Такі підприємства нерідко залишаються залежними від державної підтримки, що обмежує їх розвиток.

Недостатньо ефективною є також комунікація щодо можливостей пільгового оподаткування, кредитування та інших форм підтримки підприємництва, що знижує рівень залученості різних соціальних груп до економічної діяльності.

Разом з тим існує значна кількість бар’єрів, які обмежують участь різних категорій населення у ринку праці. Однією з основних проблем є наявність стереотипів серед роботодавців щодо працевлаштування осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення.

На підприємствах, в установах та організаціях часто спостерігається формальний або пасивний підхід до впровадження інклюзивності. Роботодавці не мають достатніх ресурсів для облаштування робочих місць відповідно до потреб осіб з інвалідністю, а державна політика стимулювання таких заходів залишається недостатньо ефективною.

Система квотування працевлаштування осіб з інвалідністю не забезпечує досягнення очікуваних результатів і не гарантує реалізації права на працю. Водночас відсутня комплексна державна політика

підтриманого працевлаштування та захищеної зайнятості для осіб із складними порушеннями розвитку.

На низькому рівні залишається впровадження дистанційних і змішаних форм зайнятості, що обмежує можливості працевлаштування для маломобільних груп населення. Особливо складною є ситуація з отриманням першого робочого місця, що призводить до зниження мотивації до працевлаштування.

Недостатньою є також комунікація органів державної влади та місцевого самоврядування з суб'єктами господарювання щодо забезпечення доступності робочих місць і залучення до праці маломобільних груп населення.

Важливою проблемою є відсутність культури інклюзивного працевлаштування, що проявляється у недостатньому рівні адаптації працівників після прийняття на роботу, відсутності соціального супроводу, а також у дискримінації щодо кар'єрного зростання та умов праці.

Окремі категорії населення зазнають дискримінації під час працевлаштування через формальні висновки медико-соціальних експертних комісій, що обмежує їх доступ до певних професій.

Додатковими бар'єрами є низький рівень професійної орієнтації, відсутність необхідних навичок пошуку роботи (зокрема складання резюме та проходження співбесіди), а також психологічні труднощі, пов'язані з вибором професії.

Суттєвим чинником є також низький рівень доступності інформації про вакансії та недотримання принципів недискримінації при їх формуванні. Процедури відбору персоналу часто не враховують потреби осіб з інвалідністю та інших вразливих категорій населення.

Догляд за дітьми або особами, які потребують сторонньої допомоги, створює додаткові бар'єри для участі у ринку праці. Поширеною є дискримінація за ознакою статі, зокрема щодо оформлення документів про тимчасову непрацездатність та надання відпусток для догляду за дитиною.

Недостатньо розвиненою залишається система підтримки жінок у період вагітності та після народження дитини.

Таким чином, аналіз напряму економічної безбар'єрності свідчить про наявність комплексних проблем, що обмежують економічну активність населення, знижують рівень зайнятості та перешкоджають розвитку підприємництва. Їх вирішення потребує системного підходу, спрямованого на подолання дискримінації, розвиток підприємницької культури, удосконалення державної політики у сфері зайнятості та створення умов для рівного доступу до економічних можливостей.

У межах реалізації напряму економічної безбар'єрності визначено ключові стратегічні цілі, спрямовані на забезпечення рівного доступу громадян до економічних можливостей. Зокрема, передбачається, що кожній людині має бути доступне провадження підприємницької діяльності та самозайнятості, а також забезпечений рівний доступ до працевлаштування незалежно від віку, статі, сімейного стану чи стану здоров'я.

Для досягнення стратегічної цілі щодо розвитку підприємницької діяльності визначено комплекс завдань. Зокрема, передбачається створення сприятливого законодавчого середовища для розвитку самозайнятості, а також організація навчально-практичних курсів для підприємців, адаптованих до потреб різних суспільних груп, які потребують додаткових заходів з інклюзії.

Такі курси мають забезпечувати формування ключових підприємницьких компетентностей, зокрема фінансової та цифрової грамотності, а також передбачати менторську підтримку на етапі започаткування бізнесу. Важливим є також розвиток бізнес-асоціацій і мереж, які об'єднують підприємців із вразливих груп населення, а також формування менторських зв'язків між досвідченими та початківцями у сфері підприємництва.

Окрему увагу приділено розробленню та поширенню методичних рекомендацій щодо залучення різних суспільних груп, зокрема маломобільних, до самозайнятості. Передбачається також забезпечення доступу до фінансових ресурсів шляхом створення програм підтримки підприємництва для осіб, які потребують додаткових заходів інклюзії.

Для досягнення стратегічної цілі забезпечення доступу до працевлаштування визначено завдання, спрямовані на створення умов для гідної праці, зокрема для осіб з інвалідністю та ветеранів війни. Передбачається розроблення чітких механізмів переходу від отримання відповідного статусу до працевлаштування, а також здійснення постійного моніторингу ефективності зайнятості таких категорій населення.

Важливим напрямом є розроблення та впровадження програм підтримки працевлаштування для різних категорій населення, зокрема жінок, молоді, осіб старшого віку та ветеранів війни. Передбачається проведення регулярної оцінки ефективності таких програм.

Особлива увага приділяється впровадженню послуг супроводу під час працевлаштування з урахуванням міжнародних стандартів, зокрема Міжнародної класифікації функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров’я. Водночас передбачається створення механізмів мотивації роботодавців до працевлаштування осіб з інвалідністю, ветеранів війни та інших вразливих категорій населення.

Значну роль відіграє підвищення рівня обізнаності роботодавців щодо подолання стереотипів і упереджень стосовно працівників із різних соціальних груп, зокрема осіб з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб, молоді, жінок та осіб старшого віку.

Очікується, що реалізація зазначених стратегічних цілей сприятиме досягненню економічної безбар’єрності в Україні. Зокрема, це забезпечить підвищення рівня розвитку підприємницької культури, активізацію підприємницької діяльності серед різних категорій населення, а також зростання економічної самостійності осіб з інвалідністю.

Результатом також стане зниження рівня дискримінації на ринку праці, підвищення рівня відкритості роботодавців до працевлаштування різних категорій працівників, а також збільшення кількості програм підтримки адаптації робочих місць і соціального супроводу працівників.

Очікується зростання рівня зайнятості осіб з інвалідністю, зокрема у державному секторі та органах місцевого самоврядування, що сприятиме їхній соціальній інтеграції та економічній незалежності.

Таким чином, реалізація напряму економічної безбар’єрності сприятиме формуванню інклюзивного ринку праці, розвитку підприємництва та забезпеченню рівних економічних можливостей для всіх громадян.

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРИНЦИПУ БЕЗБАРЄРНОСТІ У ПІДГОТОВЦІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

2.1. Інститут уповноважених з питань безбар'єрності

Важливим інституційним механізмом реалізації державної політики у сфері безбар’єрності в Україні є інститут уповноважених з безбар’єрності, створення якого передбачено в межах впровадження Національної стратегії із створення безбар’єрного простору до 2030 року.

Нормативною основою функціонування цього інституту є низка актів Кабінету Міністрів України, серед яких ключове значення має постанова Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366 «Деякі питання реалізації Національної стратегії із створення безбар’єрного простору в Україні до 2030 року». Саме цим документом передбачено впровадження системи координації політики безбар’єрності, зокрема через визначення відповідальних осіб — уповноважених з безбар’єрності.

Крім того, важливим нормативним актом є розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р, яким схвалено Національну стратегію із створення безбар’єрного простору в Україні до 2030 року. У цьому документі визначено необхідність формування інституційної системи забезпечення безбар’єрності, що включає координацію на всіх рівнях управління.

Відповідно до зазначених нормативно-правових актів, уповноважені з безбар’єрності призначаються в органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування. Їх діяльність спрямована на забезпечення реалізації державної політики у сфері доступності, координацію міжвідомчої взаємодії та моніторинг стану безбар’єрності.

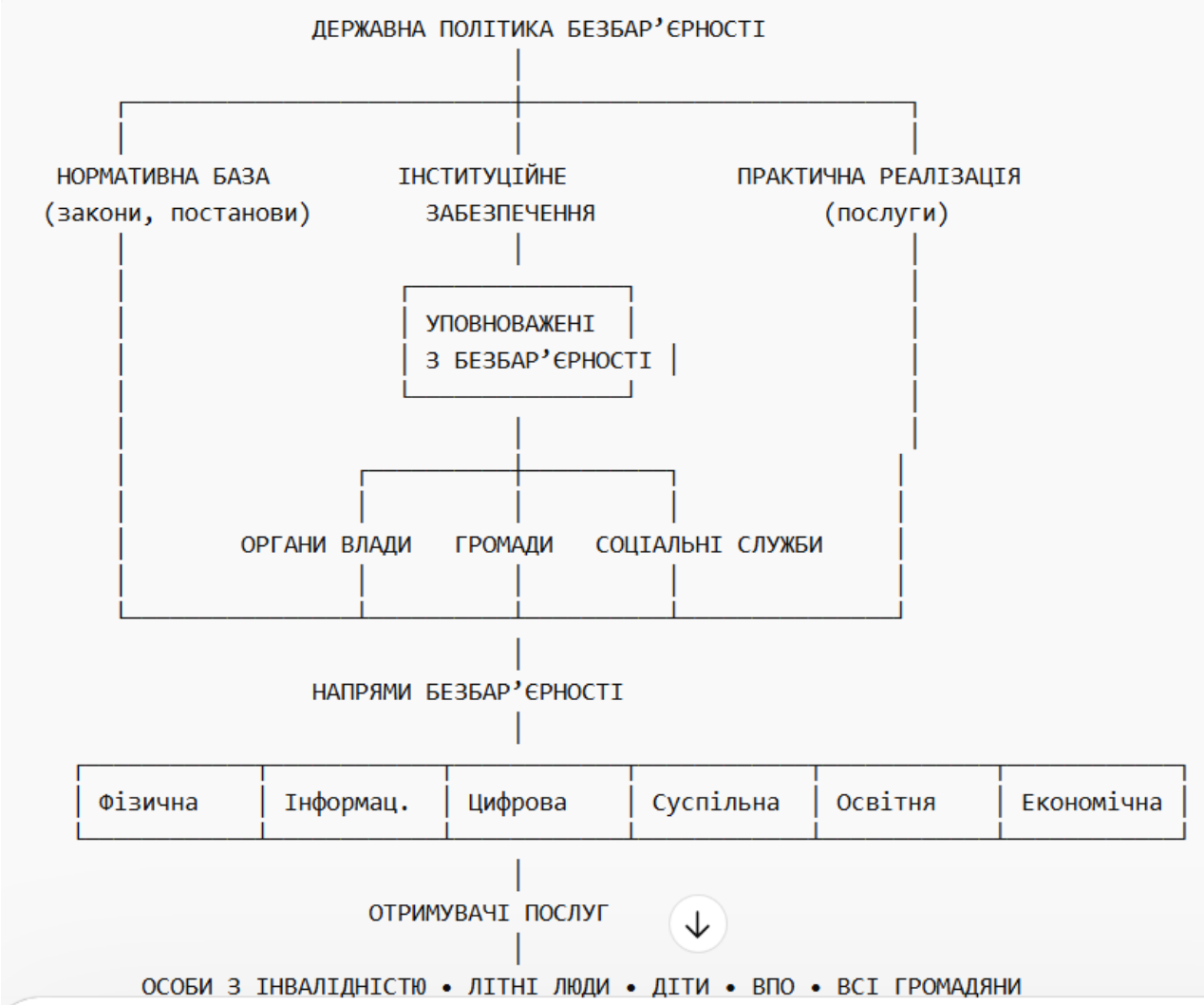
До повноважень уповноважених належать:

- координація заходів щодо створення безбар’єрного середовища;

- участь у розробленні та реалізації державних і місцевих програм;
- моніторинг доступності об’єктів та послуг;
- взаємодія з громадськістю, експертами та громадськими організаціями;
- підготовка аналітичних матеріалів та пропозицій щодо вдосконалення політики безбар’єрності.

Важливим елементом нормативного забезпечення є також впровадження Національного плану дій із реалізації Стратегії, який конкретизує завдання, строки виконання та відповідальних суб’єктів. У цьому контексті уповноважені з безбар’єрності виступають ключовими координаторами на відповідних рівнях управління.

На місцевому рівні їх діяльність має особливе значення, оскільки саме територіальні громади забезпечують практичну реалізацію заходів із створення доступного середовища. Уповноважені сприяють інтеграції принципів безбар’єрності у місцеві програми розвитку, соціальні послуги, інфраструктурні проєкти.

Водночас нормативна база функціонування інституту уповноважених з безбар'єрності продовжує формуватися. Серед проблем можна виокремити недостатню деталізацію їх повноважень, відсутність єдиних стандартів діяльності, а також обмеженість ресурсного забезпечення.

У контексті підготовки майбутніх соціальних працівників знання нормативної бази діяльності уповноважених з безбар'єрності є важливим компонентом професійної компетентності. Це дозволяє фахівцям ефективно взаємодіяти з органами влади, брати участь у реалізації програм безбар'єрності та сприяти формуванню інклюзивного середовища.

Нормативні акти у сфері безбар'єрності в Україні

	Нормативно-правовий акт	**ік**	**Коротка характеристика**
	Закон України «Про		Визначає правові засади

	соціальні послуги»	019	надання соціальних послуг, орієнтованих на потреби особи, закріплює принципи доступності, якості та інклюзивності
	Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні»	991	Регулює питання соціального захисту осіб з інвалідністю, гарантує рівні права та доступ до суспільного життя
	Розпорядження КМУ № 366-р «Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року»	021	Визначає стратегічні напрями державної політики у сфері безбар'єрності
	Постанова КМУ № 366 «Деякі питання реалізації Національної стратегії безбар'єрності»	021	Визначає механізми реалізації Стратегії та запровадження інституту уповноважених
	Закон України «Про освіту»	017	Закріплює принципи інклюзивної освіти та рівного доступу до навчання
	Закон України «Про повну загальну середню освіту»	020	Регулює організацію інклюзивного навчання у закладах освіти
	Постанова КМУ № 757 «Деякі питання доступності інформаційно-комунікаційних	023	Визначає вимоги до цифрової доступності державних ресурсів

	систем»		
	Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності»	011	Передбачає врахування принципів доступності під час проєктування та будівництва
	ДБН В.2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд»	018	Встановлює будівельні норми доступності для маломобільних груп населення
0	Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»	997	Визначає повноваження громад у забезпеченні доступності послуг і середовища

Отже, інститут уповноважених з безбар'єрності, закріплений у нормативно-правових актах Кабінету Міністрів України, є важливим елементом системи державного управління, спрямованим на координацію політики безбар'єрності та забезпечення рівних можливостей для всіх громадян.

2.2. Підготовка фахівців із безбар'єрності як складова розвитку системи соціальних послуг

Важливим напрямом реалізації державної політики у сфері безбар'єрності в Україні є формування системи професійної підготовки фахівців, здатних забезпечувати доступність середовища, послуг та інфраструктури. У цьому контексті значну роль відіграє ініціатива Міністерство розвитку громад та територій України щодо впровадження освітніх програм підвищення кваліфікації для фахівців із безбар'єрності.

Зокрема, Міністерством було затверджено відповідні освітні програми, розроблені за участю провідних закладів вищої освіти України. Укладення меморандумів про співпрацю з університетами сприяє

формуванню цілісної системи підготовки кадрів у сфері безбар'єрності, що відповідає сучасним викликам розвитку територіальних громад.

Підготовку фахівців здійснюють провідні університети України, серед яких Національний університет «Львівська політехніка», Київський національний університет будівництва і архітектури, Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, Національний університет «Чернігівська політехніка», Черкаський державний технологічний університет та інші. Така широка географія освітніх центрів забезпечує доступність навчання для фахівців з різних регіонів України.

Варто зазначити, що основою для впровадження цих програм стала Типова освітня програма підвищення кваліфікації «Фахівець із безбар'єрності», розроблена у співпраці з профільними університетами та погоджена з Міністерство освіти і науки України. Документ визначає єдині стандарти підготовки, водночас надаючи закладам освіти можливість адаптувати зміст навчання відповідно до власних освітніх підходів.

Метою програми є збільшення кількості кваліфікованих фахівців, здатних здійснювати оцінювання доступності будівель, інфраструктури та публічних просторів, а також впроваджувати рішення, спрямовані на створення безбар'єрного середовища. Це особливо актуально в умовах децентралізації та активного розвитку територіальних громад.

Навчання передбачає поєднання теоретичної та практичної підготовки і триває не менше 60 академічних годин. Учасники опановують законодавчу базу, міжнародний досвід, методики оцінювання доступності, а також навички підготовки фахових рекомендацій щодо усунення бар'єрів. Практична складова включає обстеження реальних об'єктів інфраструктури, що сприяє формуванню прикладних компетентностей.

Компетентності фахівця з безбар'єрності

	Група компетентностей	**Зміст компетентностей**	**Практичне застосування**
	Нормативно-правові	Знання законодавства у сфері безбар’єрності, будівельних норм, стандартів доступності, міжнародних документів	Аналіз відповідності об’єктів вимогам доступності, підготовка рекомендацій
	Аналітичні	Здатність оцінювати рівень доступності середовища, виявляти бар’єри, аналізувати потреби різних груп населення	Проведення аудитів доступності будівель, просторів, послуг
	Проєктувальні	Вміння розробляти рішення щодо усунення бар’єрів, застосовувати принципи універсального дизайну	Участь у плануванні інклюзивної інфраструктури
	Комунікативні	Навички взаємодії з органами влади, громадою, замовниками, вміння пояснювати рішення	Проведення консультацій, участь у громадських обговореннях
	Управлінські	Здатність організовувати процеси впровадження безбар’єрності, координувати роботу фахівців	Координація проєктів, участь у реалізації програм
	Цифрові	Володіння цифровими	Використання

	Група компетентностей	Зміст компетентностей	Практичне застосування
		інструментами оцінки, аналізу та візуалізації даних	онлайн-карт, чек-листів, цифрових аудитів
	Етичні	Дотримання принципів рівності, недискримінації, людиноцентризму	Прийняття рішень з урахуванням потреб різних груп
	Практичні (польові)	Навички обстеження об’єктів, складання звітів, формування рекомендацій	Проведення інспекцій доступності
	Освітні	Здатність до навчання інших, підвищення обізнаності щодо безбар’єрності	Проведення тренінгів, інформаційних кампаній
0	Інноваційні	Здатність впроваджувати сучасні рішення та технології доступності	Використання smart-рішень, асистивних технологій

Важливою умовою участі у програмі є наявність базової вищої освіти за спеціальностями, пов’язаними з архітектурою, будівництвом та інженерією. Це зумовлено необхідністю глибокого розуміння технічних аспектів створення доступного середовища.

У контексті розвитку соціальної роботи підготовка таких фахівців має міждисциплінарне значення. Соціальні працівники активно взаємодіють із фахівцями з безбар’єрності у процесі оцінювання потреб клієнтів, планування соціальних послуг та адаптації середовища до потреб різних категорій населення.

Порівняння компетентностей соціального працівника та фахівця з безбар’єрності

	Критерій	**Соціальний працівник**	**Фахівець з безбар’єрності**
	Основна мета діяльності	Надання соціальної допомоги та підтримки особам у складних життєвих обставинах	Забезпечення доступності середовища, послуг та інфраструктури
	Цільова група	Особи та сім’ї, які потребують соціальної підтримки	Усі категорії населення, особливо маломобільні групи
	Нормативна база	Закон України «Про соціальні послуги», соціальне законодавство	Будівельні норми, стандарти доступності, Стратегія безбар’єрності
	Ключові знання	Соціальна робота, психологія, право, педагогіка	Архітектура, урбаністика, стандарти доступності, універсальний дизайн
	Основні функції	Соціальний супровід, консультування, оцінка потреб, підтримка клієнтів	Аудит доступності, оцінка середовища, розробка рекомендацій
	Практичні навички	Робота з клієнтом, ведення випадку, кризове втручання	Обстеження об’єктів, підготовка технічних висновків
	Рівень взаємодії	Індивідуальний (клієнт–фахівець)	Системний (об’єкт–громада–інфраструктура)
	Комунікац	Робота з вразливими	Взаємодія з владою,

	Критерій	Соціальний працівник	Фахівець з безбар'єрності
	ія	групами, емпатія, підтримка	архітекторами, громадами
	Результат діяльності	Покращення якості життя клієнта	Усунення бар'єрів та створення доступного середовища
0	Роль у громаді	Посередник між людиною і системою соціальних послуг	Експерт з доступності та розвитку інклюзивного простору
1	Тип впливу	Соціальний (робота з людьми)	Інфраструктурний (робота з середовищем)
2	Необхідні компетентності	Комунікативні, етичні, аналітичні, практичні	Технічні, аналітичні, проєктувальні, нормативні
3	Сфера діяльності	Соціальні служби, громади, НГО	Будівництво, урбаністика, органи влади, проєктування
4	Взаємозв'язок	Виявляє потреби клієнтів	Створює умови для їх задоволення

Таким чином, впровадження освітніх програм підготовки фахівців із безбар'єрності є важливим кроком у формуванні сучасної системи соціальних послуг в Україні. Це сприяє підвищенню якості життя населення, розвитку інклюзивного середовища та забезпеченню рівних можливостей для всіх громадян.

2.3. Залучення амбасадорів безбар'єрності як інструмент реалізації державної політики

Важливим напрямом реалізації державної політики у сфері безбар'єрності є формування суспільної підтримки та підвищення рівня обізнаності населення щодо принципів інклюзії. У цьому контексті Кабінет Міністрів України схвалив рекомендації щодо залучення амбасадорів безбар'єрності як ефективного інструменту популяризації ідей доступності та рівних можливостей.

Амбасадори безбар'єрності розглядаються як публічні особи, лідери думок, представники громадського сектору або активні громадяни, які сприяють поширенню цінностей безбар'єрного середовища, формуванню толерантного ставлення до різноманіття та підвищенню рівня соціальної відповідальності. Їх діяльність спрямована на комунікацію із широкими верствами населення, залучення громад до реалізації політики безбар'єрності та формування позитивного суспільного дискурсу.

Відповідно до рекомендацій уряду, залучення амбасадорів передбачає їх участь у інформаційних кампаніях, просвітницьких заходах, соціальних проєктах, а також у взаємодії з органами державної влади та місцевого самоврядування. Вони можуть виступати ініціаторами змін у громадах, популяризувати кращі практики безбар'єрності, а також сприяти подоланню стереотипів щодо осіб з інвалідністю та інших вразливих груп населення.

Особливого значення набуває діяльність амбасадорів на рівні територіальних громад, де вони можуть безпосередньо впливати на формування інклюзивного середовища, брати участь у розробленні місцевих програм, ініціювати громадські обговорення та сприяти залученню населення до вирішення питань доступності.

Важливо підкреслити, що інститут амбасадорів безбар'єрності доповнює діяльність уповноважених осіб та фахівців у цій сфері, забезпечуючи комунікаційний та просвітницький компонент державної політики. Якщо уповноважені з безбар'єрності здійснюють координацію та

контроль, а фахівці забезпечують технічну реалізацію заходів, то амбасадори формують суспільну підтримку та мотивацію до змін.

Порівняльна характеристика: амбасадор безбар'єрності, уповноважений та фахівець

	Критерій	**Амбасадор безбар'єрності**	**Уповноважений з безбар'єрності**	**Фахівець з безбар'єрності**
	Статус	Громадський / публічний представник	Посадова особа органів влади	Професійний експерт
	Основна роль	Популяризація ідей безбар'єрності	Координація державної політики	Практична реалізація доступності
	Рівень діяльності	Суспільний, громадський	Державний, регіональний, місцевий	Локальний, проєктний
	Основна мета	Формування культури безбар'єрності	Забезпечення впровадження політики	Усунення бар'єрів у середовищі
	Функції	Інформаційні кампанії, просвітництво, мотивація	Моніторинг, координація, аналіз, взаємодія	Аудит доступності, розробка рішень
	Тип впливу	Соціально-комунікаційний	Управлінський	Технічний / інфраструктурний
	Взаємодія	З громадою, медіа,	З органами влади, громадами, установами	З архітекторами, органами влади,

	Критерій	**Амбасадор безбар’єрності**	**Уповноважений з безбар’єрності**	**Фахівець з безбар’єрності**
		населенням		замовниками
	Компетентності	Комунікативні, соціальні, просвітницькі	Управлінські, аналітичні, нормативні	Технічні, проєктувальні, аналітичні
	Інструменти діяльності	Соцмережі, публічні виступи, кампанії	Програми, звіти, координаційні механізми	Обстеження, чек-листи, технічні рішення
0	Результат діяльності	Підвищення обізнаності суспільства	Ефективна реалізація політики	Реально доступне середовище
1	Зв’язок із громадою	Прямий, активний	Опосередкований через управління	Практичний через проєкти
2	Місце в системі	Формує запит суспільства	Забезпечує управління процесом	Реалізує зміни на практиці

Порівняльний аналіз функціонування амбасадорів безбар’єрності, уповноважених осіб та фахівців у цій сфері дозволяє стверджувати, що в Україні формується багаторівнева система забезпечення безбар’єрності, яка поєднує управлінський, професійний і суспільний компоненти. Такий підхід відповідає сучасним європейським практикам, де реалізація соціальної політики ґрунтується не лише на діяльності державних інституцій, але й на активній участі громадянського суспільства.

Важливо підкреслити, що кожен із зазначених суб’єктів виконує специфічну, але взаємодоповнюючу функцію. Зокрема, амбасадори безбар’єрності забезпечують формування суспільної думки, сприяють поширенню цінностей рівності та інклюзії, а також підвищують рівень обізнаності населення. Їх діяльність має значний вплив на зміну соціальних установок і подолання стереотипів щодо осіб з інвалідністю та інших вразливих груп.

Уповноважені з безбар’єрності, у свою чергу, виступають ключовими координаторами процесів на державному та місцевому рівнях. Вони забезпечують узгодженість дій різних суб’єктів, здійснюють моніторинг реалізації політики, а також сприяють інтеграції принципів безбар’єрності у всі сфери суспільного життя. Їх роль є особливо важливою в умовах децентралізації, коли значна частина повноважень передається територіальним громадам.

Фахівці з безбар’єрності забезпечують практичну реалізацію політики доступності. Саме вони здійснюють оцінювання середовища, розробляють конкретні технічні рішення та впроваджують зміни, спрямовані на усунення бар’єрів. Їх діяльність має прикладний характер і безпосередньо впливає на якість життя населення.

Слід також зазначити, що ефективність функціонування цієї системи значною мірою залежить від рівня взаємодії між її елементами. Відсутність координації або недостатній рівень комунікації між амбасадорами, уповноваженими та фахівцями може знижувати результативність реалізації політики безбар’єрності. Саме тому важливим є формування єдиного інформаційного простору, налагодження партнерства та розвиток міжсекторальної співпраці.

У контексті підготовки майбутніх соціальних працівників цей підхід має особливе значення. Соціальні працівники виступають важливою ланкою у взаємодії між населенням, органами влади та фахівцями різних галузей. Вони повинні розуміти роль кожного із суб’єктів системи

безбар’єрності, вміти ефективно з ними взаємодіяти та брати участь у реалізації відповідних програм і заходів.

Таким чином, поєднання діяльності амбасадорів безбар’єрності, уповноважених осіб та фахівців формує цілісну систему забезпечення доступності, що базується на принципах партнерства, міждисциплінарності та людиноцентризму. Це створює передумови для формування інклюзивного суспільства та підвищення ефективності соціальної політики в Україні.

2.4. Вивчення думки представників територіальних громад щодо безбар’єрності та підготовки фахівців

З метою дослідження рівня готовності територіальних громад до впровадження принципів безбар’єрності та визначення потреб у підготовці відповідних фахівців було проведено анкетування серед представників громад. У дослідженні взяли участь працівники органів місцевого самоврядування, соціальних служб, освітніх установ, а також активні члени громад.

Результати опитування засвідчили, що переважна більшість респондентів усвідомлює важливість створення безбар’єрного середовища як необхідної умови розвитку сучасної громади. Зокрема, значна частина опитаних зазначила, що безбар’єрність сприяє підвищенню якості життя населення, соціальній інтеграції вразливих груп та розвитку місцевої інфраструктури.

Водночас дослідження виявило низку проблем, що ускладнюють реалізацію політики безбар’єрності на місцевому рівні. Серед них респонденти найчастіше називали недостатню кількість кваліфікованих фахівців, обмежені фінансові ресурси, низький рівень обізнаності населення та відсутність системного підходу до планування заходів доступності.

Особливу увагу респонденти приділили проблемі кадрового забезпечення. Більшість опитаних вказали на необхідність підготовки фахівців із безбар'єрності, які володіють сучасними знаннями у сфері оцінювання доступності, проєктування інклюзивного середовища та впровадження відповідних рішень. Також було підкреслено важливість підвищення кваліфікації працівників соціальної сфери, які безпосередньо працюють з населенням.

Результати опитування показали, що громади зацікавлені у впровадженні нових підходів до розвитку безбар'єрності, зокрема через участь у державних програмах, співпрацю з громадськими організаціями та залучення експертів. Водночас існує потреба у методичній підтримці, розробленні чітких алгоритмів дій та обміні кращими практиками.

Аналіз відповідей респондентів також засвідчив, що соціальні працівники відіграють важливу роль у процесі впровадження безбар'єрності. Вони виступають посередниками між населенням і органами влади, виявляють потреби різних груп та сприяють адаптації соціальних послуг до умов громади.

Таким чином, результати проведеного опитування свідчать про наявність суспільного запиту на розвиток безбар'єрного середовища та підготовку відповідних фахівців. Це підтверджує актуальність удосконалення системи професійної підготовки майбутніх соціальних працівників, зокрема шляхом впровадження інклюзивних практик та міждисциплінарного підходу.

Результати опитування представників територіальних громад щодо безбар'єрності

№	**Питання анкети**	**Варіанти відповіді**	**% респондентів**
1	Чи вважаєте Ви проблему безбар'єрності актуальною для громади?	Так	85%
		Частково	12%

№	Питання анкети	Варіанти відповіді	% респондентів
		Ні	3%
2	Чи достатньо у громаді фахівців із безбар’єрності?	Так	18%
		Частково	34%
		Ні	48%
3	Які основні проблеми у впровадженні безбар’єрності?	Недостатнє фінансування	42%
		Брак фахівців	37%
		Низька обізнаність населення	21%
4	Чи потребують працівники громади додаткового навчання з безбар’єрності?	Так	76%
		Частково	19%
		Ні	5%
5	Чи готова громада впроваджувати принципи безбар’єрності?	Так	64%
		Частково	28%
		Ні	8%
6	Які напрями безбар’єрності є найбільш актуальними?	Фізична	40%
		Інформаційна	18%
		Цифрова	15%
		Освітня	14%
		Економічна	13%

Як видно з таблиці, більшість респондентів (85%) вважають проблему безбар’єрності актуальною для територіальних громад. Водночас 48% опитаних зазначили недостатню кількість фахівців у цій сфері, що підтверджує необхідність розвитку системи професійної підготовки. Найбільш поширеними проблемами визначено обмежене фінансування (42%) та брак кваліфікованих кадрів (37%). При цьому 76% респондентів вказали на потребу у підвищенні кваліфікації, що свідчить про високий запит на освітні програми у сфері безбар’єрності.

Отже, врахування думки представників територіальних громад є важливою передумовою формування ефективної політики безбар’єрності, а також підвищення якості соціальних послуг на місцевому рівні.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження, присвяченого аналізу безбар'єрності як підґрунтя соціальної роботи в громаді та особливостей впровадження її принципів у підготовці майбутніх соціальних працівників, було отримано низку теоретичних і практичних узагальнень.

У першому розділі роботи розкрито сутність безбар'єрності як ключового напряму державної соціальної політики України. Встановлено, що безбар'єрність є комплексним підходом до формування суспільного середовища, який передбачає забезпечення рівного доступу всіх громадян до основних сфер життєдіяльності незалежно від віку, стану здоров'я чи інших соціальних характеристик. Аналіз положень Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року дозволив визначити її основні напрями, зокрема фізичну, інформаційну, цифрову, суспільну, освітню та економічну безбар'єрність.

Доведено, що фізична безбар'єрність спрямована на забезпечення доступності об'єктів інфраструктури та транспорту, проте на сучасному етапі існують суттєві проблеми, пов'язані з невідповідністю об'єктів вимогам доступності, недостатнім рівнем контролю та слабкою імплементацією міжнародних стандартів. Інформаційна безбар'єрність визначена як важливий чинник забезпечення доступу до публічної інформації, однак її реалізація ускладнюється недостатньою адаптацією інформаційних ресурсів та відсутністю належного нормативного регулювання.

У межах дослідження встановлено, що цифрова безбар'єрність є важливою умовою розвитку сучасного суспільства, проте її впровадження стримується нерівномірним доступом до Інтернету, низьким рівнем цифрової грамотності населення та недостатньою адаптацією електронних сервісів. Водночас суспільна та громадянська безбар'єрність розглядається як основа соціальної згуртованості, однак її реалізація ускладнюється

наявністю дискримінаційних практик, низьким рівнем громадянської активності та недостатньою участю населення у суспільному житті.

Окрему увагу приділено освітній безбар'єрності, яка є важливою передумовою формування інклюзивного суспільства. Встановлено, що система освіти потребує модернізації, зокрема щодо створення доступного освітнього середовища, підвищення кваліфікації педагогічних працівників та розвитку інклюзивних практик. Економічна безбар'єрність визначена як важливий чинник соціальної інтеграції, однак її реалізація обмежується низьким рівнем зайнятості вразливих груп населення, наявністю стереотипів та недостатньою підтримкою підприємницької діяльності.

У другому розділі досліджено практичні засади впровадження принципу безбар'єрності у підготовці соціальних працівників. Встановлено, що важливу роль у реалізації державної політики відіграє інститут уповноважених з питань безбар'єрності, діяльність яких спрямована на координацію заходів, моніторинг та впровадження стандартів доступності на різних рівнях управління.

З'ясовано, що підготовка фахівців із безбар'єрності є необхідною умовою розвитку системи соціальних послуг. Запровадження освітніх програм, спрямованих на формування компетентностей у сфері доступності, сприяє підвищенню якості професійної діяльності соціальних працівників та ефективності надання соціальних послуг у громадах.

Визначено, що важливим інструментом реалізації політики безбар'єрності є залучення амбасадорів безбар'єрності, які виконують просвітницьку, інформаційну та мотиваційну функції. Їх діяльність сприяє формуванню суспільної свідомості, підвищенню рівня обізнаності населення та популяризації принципів інклюзії.

На основі результатів проведеного анкетування представників територіальних громад встановлено, що існує високий рівень суспільного запиту на впровадження безбар'єрності та підготовку відповідних фахівців. Водночас виявлено недостатній рівень кадрового забезпечення у

цій сфері, а також потребу у підвищенні рівня професійної підготовки соціальних працівників.

Доведено, що впровадження принципу безбар'єрності у підготовку майбутніх соціальних працівників сприяє формуванню у них професійних компетентностей, необхідних для роботи з різними категоріями населення, підвищує рівень їх готовності до практичної діяльності та забезпечує ефективне надання соціальних послуг у громаді.

Отже, результати дослідження підтверджують, що безбар'єрність є важливою умовою розвитку сучасного суспільства та ефективної соціальної роботи. Її впровадження потребує комплексного підходу, що включає вдосконалення нормативно-правової бази, розвиток інституційних механізмів, підготовку кваліфікованих фахівців та активне залучення громадськості.

Перспективами подальших досліджень є розроблення та впровадження інноваційних освітніх програм підготовки соціальних працівників, спрямованих на формування компетентностей у сфері безбар'єрності, а також вивчення ефективності практичних механізмів реалізації принципів інклюзії у діяльності територіальних громад.

Список використаних джерел:

1. Current issues of inclusive tourism introduction in Ukraine and other countries / red. nauk. prof. dr hab. O. Bezliudnyi. Poznan : UniKS Press, 2020. 225 p.
2. Social and educational services for children with disabilities: history, theory and practice. Joint monograph. Częstochowa : Drukarnia HARIT, 2021. 346 s.
3. Войтовська А. І. Гендерна соціалізація студентської молоді в умовах закладу вищої освіти: інклюзивний підхід : монографія. Умань : Компринт, 2022. 214 с.
4. Гендерна соціалізація дітей та молоді з особливими освітніми потребами: навч. посіб. / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини ; уклад.: О. О. Кравченко, А. І. Войтовська. Умань : Компринт, 2022. 153 с.
5. Гендерний паспорт міста Умань : навч.-метод. довідник / Кучер Г. М. Умань : Візаві, 2021. 176 с.
6. Громадські організації та спілки осіб з інвалідністю як суб'єкти надання соціальних та реабілітаційних послуг засобами інклюзивного туризму в громаді : монографія / Кравченко О. О. та ін. Умань : Візаві, 2020. 202 с.
7. Дитячі заклади оздоровлення та відпочинку: досвід м. Умані : навч.-метод. довідник / О. О. Кравченко, Г. М. Кучер, І. Г. Резніченко. Умань : Візаві, 2021. 242 с.
8. Дослідження доступності міських просторів : альбом / Big City Lab, М-во розвитку громад та територій України, ГО «Безбар'єрність» ; керівник проекту В. Тітова. URL: https://mtu.gov.ua/files/doslidzhennya-dostupnosti-miskyh-prostoriv.pdf (дата звернення: 14.03.2026).
9. Доступність об'єктів соціокультурної інфраструктури для дітей та молоді з особливими освітніми потребами : навч.-метод. довід. / О. О. Кравченко та ін. Умань : Візаві, 2020. 153 с.
10. Доступність та універсальний дизайн : навч.-метод. посіб / Азін В. О., Байда Л. Ю., Грибальський Я. В., Красюкова-Еннс О. В. ; за заг. ред. Байди Л. Ю., Красюкової-Еннс О. В. Київ, 2013. 128 с.
11. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. проф. І. Д. Звєрєвої. Київ ; Сімферополь : Універсум, 2012. 536 с.
12. Енциклопедія інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму : енциклопедія / Лепський В. В. та ін. Умань : Візаві, 2019. 562 с.

13. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
14. Етикет інвалідності: поради та побажання / Офіс щодо прав людей з інвалідністю. URL: https://publicalternative.com.ua/wp-content/files/Etyket%20Invalidnosti.pdf (дата звернення: 14.03.2026).
15. Жеребко І. А. Організаційно-змістові засади надання соціальних послуг людям з інвалідністю засобами інклюзивного туризму : монографія. Умань : Візаві, 2022. 245 с.
16. Зміни, що вносяться до постанов Кабінету Міністрів України щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами : постанова Кабміну України від 21 лип. 2021 р. № 765. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/765-2021-%D0%BF#Text (дата звернення: 15.06.2025).
17. Ігри для дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного туризму : навч.-метод. довідник / О. О. Кравченко та ін. Київ : Ямчинський О. В., 2021. 157 с.
18. Інклюзивне навчання: основні принципи та дієві технології : монографія / Баланська О. І. та ін. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2018. 200 с.
19. Інклюзивне суспільство в Україні : довідник практичних рекомендацій / ЄС «Прямуємо разом», Міжнар. фонд "Відродження", Центр реадаптації та реаблітації «ЯРМІЗ». Київ : ЯРМІЗ, 2022. Кн. 1. 60 с.
20. Інклюзивне суспільство в Україні : довідник практичних рекомендацій / ЄС «Прямуємо разом», Міжнар. фонд "Відродження", Центр реадаптації та реаблітації «ЯРМІЗ». Київ : ЯРМІЗ, 2022. Кн. 2. 66 с.
21. Інклюзивний оздоровчий літній табір : навч.-метод. довідник / Кравченко О. О. та ін. Київ : Компринт, 2021. 311 с.
22. Інклюзивний туризм : підручник / О. О. Кравченко, А. І. Войтовська. Умань : Компринт, 2022. 280 с.
23. Інклюзія в дії: стратегії впровадження в Україні та світі : кол. монографія / О. Главацька та ін. Тернопіль : Осадца Ю. В., 2022. 326 с.
24. Історико-культурні, природно-заповідні та лікувально-оздоровчі об’єкти Черкащини крізь призму інклюзивного туризму : довідник / Кравченко О. О. та ін. Умань : Візаві. 227 с.
25. Каністерапія як інноваційний напрям соціально-психологічної реабілітації дітей з особливими освітніми потребами : монографія / Кравченко О. О. та ін. Умань : Сочінський М. М., 2020. 224 с.

26. Класифікатор соціальних послуг : наказ М-ва соц. політики України від 23 черв. 2020 р. № 429. URL: https://ips.ligazakon.net/document/RE34926?an=1 (дата звернення: 15.06.2025).
27. Колупаєва А. А. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі : навч.-метод. посіб. Харків : Ранок, 2019. 304 с.
28. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Інклюзивна освіта: від основ до практики : монографія. Київ : АТОПОЛ, 2016. 152 с.
29. Кольченко К. О. Концептуальні підходи до впровадження інклюзивної освіти у вищих навчальних закладах. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами.* 2013. № 10(12). С. 12–22.
30. Контрольний список сфер розвитку для діагностики та раннього втручання й корекції поведінки : навч.-метод. посібн. / Т. Сіансіоло, Л. Прохоренко. Київ : Наша друкарня, 2021. 106 с.
31. Концепція соціальної педіатрії (комплексної медико-соціальної реабілітації дітей з обмеженнями життєдіяльності) : проект. *Реабілітація і паліативна медицина.* 2015. № 1. С. 118–129.
32. Концепція створення та розвитку системи раннього втручання : розпорядж. Кабміну України від 26 трав. 2021 р. № 517-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/517-2021-%D1%80#Text (дата звернення: 15.06.2025).
33. Корекційно-розвивальні технології навчання дітей з комплексними порушеннями розвитку : навч.-метод. посіб. / Чеботарьова О. В. та ін. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2021. 938 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/725704/ (дата звернення: 21.02.2026).
34. Кравченко О. О. Освітньо-виховний, реабілітаційний та оздоровчий потенціал інклюзивного туризму в умовах інклюзивного навчання : монографія. Умань : Візаві, 2022. 272 с.
35. Кравченко О. Соціальна та економічна інклюзія : навч. посіб. Київ : Компринт. 402 с.
36. Кравченко О., Коляда Н., Салата Н. Соціально-психологічна реабілітація дітей та молоді з особливими освітніми потребами в Україні. Соціальна робота та соціальна освіта. 2020. № 2. С. 13–26. URL: http://srso.udpu.edu.ua/article/view/220765 (дата звернення: 23.03.2026).
37. Кравченко О. О., Коляда Н. М., Поліщук О. Р. Від різноманітності – до рівності : довідник професій крізь призму профорієнтації та

професійної реабілітації людей з інвалідністю. Умань : Візаві, 2020. 281 с.
38. Культурно-рекреаційно-соціальна Черкащина : довідник / О.О. Кравченко та ін. Київ : Ямчинський О. В., 2021. 305 с.
39. Малишевська І. А. Методика використання природотерапії як технології корекції здоров'я учнів початкової школи : монографія. Умань : Візаві, 2013. 162 с.
40. Методичні рекомендації для закладів загальної середньої освіти щодо визначення освітніх труднощів і рівня підтримки в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти / МОН України, НАПН України та ін. ; уклад.: Прохоренко Л. І. та ін. 2021. 24 с. URL: https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2022/01/Metodychni-rekomendatsiyi-dlya-zakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osvity-shhodo-vyznachennya-osvitnih-trudnoshhiv-i-rivnya-pidtrymky-v-osvitnomu-protsesi-zakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osvity.pdf (дата звернення: 21.02.2026).
41. Методичні рекомендації для інклюзивно-ресурсних центрів щодо визначення категорій (типології) освітніх труднощів у осіб з ООП та рівнів підтримки в освітньому процесі / МОН України, НАПН України та ін. ; уклад.: Прохоренко Л. І. та ін. 2021. 200 с. URL: http://surl.li/cmjnt (дата звернення: 21.02.2026).
42. Навчання дітей з порушеннями когнітивного розвитку в умовах компетентнісного підходу : навч.-метод. посіб. / Л. І. Прохоренко та ін. Київ : Наша друкарня, 2020. 352 с.
43. Оксенюк О. Налагодження соціального партнерства між закладом середньої освіти і громадою. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2022. Вип. 1(50). С. 207–210. DOI: https://doi.org/10.24144/2524-0609.2022.50.207-210 (дата звернення: 15.06.2025).
44. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. М. А. Порошенко. Київ, 2018. 252 с.
45. Організація роботи сучасних реабілітаційних центрів у територіальній громаді в період децентралізації : навч.-метод. довідник / Г. М. Кучер, О. О. Кравченко. Умань : Візаві, 2022. 188 с.
46. Освітній та реабілітаційний супровід студентів з особливими освітніми потребами в умовах закладу вищої освіти : навч. посіб. / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини ; уклад.: О. О. Кравченко та ін. Київ : Компринт, 2022. 246 с.

47. Особливості реалізації компетентнісного підходу в освіті дітей з інтелектуальними порушеннями : навч.-метод. посіб. / О. Чеботарьова та ін. Київ : ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2019. 450 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/718292/ (дата звернення: 21.02.2026).
48. План заходів із впровадження в Україні Міжнародної класифікації функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я та Міжнародної класифікації функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я дітей і підлітків : розпорядж. Кабміну України від 27 груд. 2017 р. № 1008-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1008-2017-р. (дата звернення: 15.06.2025).
49. Положення про ресурсний центр підтримки інклюзивної освіти : затв. Кабміном України від 22 серп. 2018 р. № 617. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/617-2018-%D0%BF#Text (дата звернення: 15.06.2025).
50. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта : навч. посіб. Київ : Агенство Україна, 2019. 300 с. URL: http://poroshenko.com/data/group/21/site2-bff4eba3e5.pdf?fbclid=IwAR3A0jR3EQI9iclLCGKGDw9oVjZdbC_K5Gpiqa2DK2tVQkAv1D3aLYbPg58 (дата звернення: 23.03.2023).
51. Психологічний супровід інклюзивної освіти : метод. рек / автор. кол. за заг. ред. А. Г. Обухівська. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2017. 92 с.
52. Психолого-педагогічний супровід навчання дітей з інтелектуальними порушеннями : навч.-метод. посіб. / О. В. Чеботарьова та ін. Київ : Ранок, 2020. 123 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/722281/ (дата звернення: 21.02.2026).
53. Рослинотерапія в умовах закладу освіти : навч.-метод. довідник / Коляда Н. М. та ін. Умань : Візаві, 2020. 438 с.
54. Сафін О. Д., Кравченко О. О., Міщенко М. С. Збереження психічного здоров'я у фахівців інклюзивно-ресурсних центрів : монографія. Умань : Візаві, 2020. 212 с.
55. Соціальна інклюзія дистанційного освітнього процесу : навч.-метод. довід. / О. О. Кравченко та ін. Київ : Компринт, 2021. 173 с.
56. Соціальна та освітня інклюзія: історія, сучасність, перспективи розвитку : кол. моногр. : у 2 ч. / за ред. С. П. Миронової, Л. Б. Платаш. Чернівці : Технодрук, 2021. Ч. 1: Інституційні та особистісні аспекти впровадження в Україні. 352 с.
57. Соціальний захист учасників АТО/ООС: з досвіду Уманської міської

територіальної громади : навч.-метод. довід. / Г. М. Кучер, О. О. Кравченко Умань : Візаві, 2022. 103 с.

58. Соціально-психологічна реабілітація вразливих категорій громадян від наслідків війни : колективна монографія / О. Д. Сафін та ін. ; за заг. ред. О. О. Кравченко. Київ : Ямчинський О. В., 2022. 406 с.
59. Соціально-психологічна реабілітація дітей та молоді з особливими освітніми потребами: інноваційні технології природотерапії : монографія / Кравченко О. О. та ін. ; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань : Візаві, 2020. 144 с.
60. Супроводжувач осіб з інвалідністю : навч.-метод. посіб. / О. О. Кравченко та ін. Умань : Візаві, 2020. 110 с.
61. Сучасний курикулум в освіті дітей з порушеннями слуху : метод. рек. / С. Литовченко та ін. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2021. 322 с.
62. Таланчук П. М., Чайковський М. Є. Теоретико-методологічні засади та технології інклюзії у ЗВО. Досвід Університету «Україна» : кол. моногр. / за наук. ред. П. М. Таланчука. Київ : Ун-т «Україна», 2018. 481 с.
63. Трояндотерапія в умовах закладу освіти : навч.-метод. довідник / Н. М. Коляда, О. О. Кравченко, П. В. Дячук, Л. П. Перфільєва. 2-ге вид., випр. і допов. Київ : Ямчинський О. В., 2021. 289 с.
64. Українська академія дитячої інвалідності. *Український медичний центр реабілітації дітей з органічним ураженням нервової системи Міністерства охорони здоров'я України* : офіційний сайт. URL: https://childneuro.gov.ua/academia (дата звернення: 15.06.2022).
65. Чайковський М. Є., Добровіцька О. О. Соціально-педагогічна робота з молоддю з інвалідністю в інклюзивному освітньому просторі : навч.-метод. посіб. для студ. ВНЗ. Київ : Ун-т „Україна”, 2018. 271 с.
66. Черненко Т. Міжвідомча співпраця інклюзивно-ресурсних центрів: сучасний стан та перспективи розвитку. *Партнерська взаємодія у системі інститутів соціальної сфери* : зб. матеріалів ІІ Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ніжин, 15–16 лист. 2018 р.). Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2018. С. 181–184.
67. Чупіна К. О. Соціально-психологічна реабілітація здобувачів з обмеженням життєдіяльності засобами інклюзивного туризму : монографія. Київ : Компринт, 2022. 183 с.
68. Шевцов А. Г. Освітні основи реабілітології : монографія. Київ : МП Леся, 2009. 484 с
69. Шевцов А. Г., Хворова Г. М. Сучасні міждисциплінарні підходи до етапної комплексної реабілітації дітей із церебральним паралічем.

Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2013. Вип. 23. С. 281–285. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/ (дата звернення: 23.03.2026).

70. Ясеновська М., Зінченко О. Кращі практики інклюзії. 2020. 32 с. URL: https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/16600.pdf (дата звернення: 14.03.2026).